

Tisak NDH o svjetskim ratnim događajima

ALAN LABUS

Zagreb, Republika Hrvatska

Autor izabranim dnevnim i periodičnim tiskom NDH u razdoblju 1941. - 1945. definira karakter ustaškog propagandnog aparata. Na primjeru ključnih bitaka Drugog svjetskog rata dokazuje da su novine u NDH uglavnom prenosile agencijske vijesti i komentare iz tiska Njemačke, Italije, Japana i tako pripadale strogo kontroliranom informativnom sustavu sila Osovine. Slobodu u interpretiranju ratnih događanja uočava tek u rubrici "Odjeci iz svijeta", lista Spremnosti. Ipak, autor uočava promjene u načinu prezentacije svjetskih ratnih događaja u 1945.

Ključne riječi: Nezavisna Država Hrvatska, Drugi svjetski rat, promidžba, tisak, sile Osovine, Treći Reich

Ustaški tisak i njegova uloga u ustaškom režimu

Uvodni članak posebnog izdanja zagrebačkog tjednika *Hrvatska gruda* objavljen 11. travnja 1941. pod naslovom "Uskrснуće Velike Hrvatske" popraćen slikom poglavnika Ante Pavelića i naredbom načelnika zagrebačke policije o zabrani izrade i prodaje poglavnikovih slika, simbolično je nagovijestio novo razdoblje hrvatske povijesti.¹ Ono neće biti samo novo po stravičnim ratnim događajima u zemlji i svijetu, obliku vlasti i ustroju segregističkog i šovinističkog zakonodavstva koje je u Hrvatskoj uspostavljeno po uzoru na fašističku Italiju i nacističku Njemačku, već i po načinu na koji će se uz strogo kontrolirane medije utjecati na formiranje javnog mnijenja.

Jezik kojim se mahom neimenovani novinari, agencija ili ured obraća čitateljstvu i slušateljstvu, bilo da je riječ o dnevnicima, periodičnim izdanjima ili radijskim proglasima, bio je prilagođen političkim potrebama režima.

Međutim, početak ustaškog novinstva datira iz razdoblja kada su ustaše predstavljale političku emigraciju, od 1929. i uvođenja Šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra. Moderator, a često i urednik i izdavač bio je Ante Pavelić, nešto kasnije poglavnik NDH. Glasilo Ustaše – hrvatskog oslobodila-

¹ *Hrvatski narod* (Zagreb), br. 58., 11. IV. 1941., 1.

čkog pokreta utemeljenog u Italiji, bio je stranački list *Ustaša*. Glavni ustaški stan nalazio se u Torinu, a informativno-propagandne agencije postojale su već početkom 30-tih u Beču (*Grič*) i Berlinu (*Croatia press*). Ustašku ideologiju podržavali su i neki listovi u Kraljevini Jugoslaviji, glasilo zagrebačkog kaptola *Hrvatska straža* koje izlazi od 1929., *Hrvatska smotra*, *Omladina*, te veći broj listova koji su izlazili kraće vrijeme. Tjednik Ustaškog pokreta *Hrvatski narod* izlazio je tijekom 1939. i 1940. u Zagrebu, a pokrenuo ga je Mile Budak, nakon povratka ustaške emigracije u Kraljevinu Jugoslaviju.² Njegov rad zabranjen je radi negativnog stajališta prema sporazumu Cvetković-Maček i osnivanja Banovine Hrvatske te otvorenog podupiranja nacionalsocijalizma. Značajnije pokretanje ustaškog tiska u razdoblju 1936. - 1939. bilo je vezano i uz osnivanje i aktivnost ustaških središta u Zagrebu (*Eugen Kvaternik* i *August Šenoa*), Sarajevu (*Društvo Kranjčević*) i Osijeku.

Sadržajno gledajući ti su listovi, posebice kada je riječ o inozemnim edicijama, imali snažan revanšistički naboj. Glasilo Ustaškog pokreta *Ustaša* za vrijeme dok je tiskan u Italiji gotovo u svakom broju donosio je osvetničke parole. U veljači 1932. list *Ustaša* piše da su nož, revolver, bomba i pakleni stroj idoli koji trebaju vratiti seljaku plodove njegove zemlje, radniku kruh, a Hrvatskoj slobodu. U srpnju iste godine navedeni list donosi članak pod naslovom "Treba poklati" i piše: "Ono što pije krv hrvatskog naroda, treba poklati, da se više nikada to zlo u hrvatskoj sredini ne pojavi".³

Nakon rušenja Kraljevine Jugoslavije i osovinske okupacije 10. travnja proglašena je NDH, a duh revanšizma zahvatio je i tiskovne medije. Od ukupno 14 dnevnika koji su izlazili na hrvatskom narodnom prostoru, daljnji rad dopušten je samo trima dnevnicima: *Narodnim novinama*, *Hrvatskom listu* i *Hrvatskom glasu*. Umjesto zabranjenih listova, već 10. travnja u Zagrebu ponovno počinje izlaziti *Hrvatski narod*, *Gospodarstvo* i neki novi listovi *Novi list*, *Danas*, te sarajevski *Novi list*. Proglašenjem NDH i dolaskom na vlast ustaša određena je i nova teorija o "slobodi štampe", koju će osiguravati nadzorno tijelo za cjelokupni tisak, prvobitno Odsjek za novinstvo Glavnog ravnateljstva za promidžbu pri Ministarstvu prosvjete, a potom je u lipnju 1941. sve ovlasti u tom sektoru preuzeo Državni izvještajni i promidžbeni ured kod Predsjedništva vlade (DIPU), a sastojao se od šest ureda: Ureda za novinstvo, Ureda za propagandu, Ureda za kontrolu izdavačke djelatnosti, Ureda za film i kino, Ureda za protukomunističku djelatnost te Odsjeka Ustaške nadzorne službe za tisak. Ulogu informati-

² Mile Budak, rođen 1889., diplomirao i doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Još kao student jedan od najistaknutijih članova pravaške skupine oko Mlade Hrvatske. Sudionik Prvog svjetskog rata, na srpskoj fronti ranjen i zarobljen. Od 1923. radi kao odvjetnik u Zagrebu, djeluje u Hrvatskoj stranci prava, radio je u *Hrvatskom sokolu*, a bio je i gradski zastupnik Zagreba. Nakon 1932., kada je od režima na njega izvršen atentat, napušta zemlju i priključuje se ustaškoj emigraciji u Italiji. U emigraciji ostaje do 1938., a nakon povratka u domovinu djeluje u javnom i političkom životu i smatran je predvodnikom ustaškog pokreta u Banovini Hrvatskoj. Tada je u Zagrebu i pokrenuo tjednik *Hrvatski narod*. Nakon uspostave NDH postao je član Državnog vijeća i ministar bogoštovlja i nastave, a zatim poslanik NDH u Berlinu i ministar vanjskih poslova. U studenome 1943. smijenjen je s dužnosti i više nema nikakvu funkciju u državnom aparatu. Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 1994., 217.-218.

³ Fadić ADEMOVIĆ, *Novinstvo i ustaška propaganda*, Sarajevo 2000., 451.

vnog punkta koji prati radio-vijesti i tisak stranih agencija, ponajprije njemačkih (*Deutsches Nachrichtenbüro, DNB*) i talijanskih (*Stefani*) agencija, preuzeo je Hrvatski izvještajni ured (HIS),⁴ koji je u njegovim začecima predvodio Ivo Bogdan,⁵ a potom Josip Mrmić.⁶

Slobodu tiska proklamirali su još 10. travnja Ivo Bogdan i Tijas Mortigija,⁷ novinari koji su potjecali iz proustaških ilegalnih redova i prije rata. Oni su odmah ukinuli predcenzuru državnog tužitelja Kraljevine Jugoslavije. No, nakon dva tri dana odlučeno je da će određeni vidovi cenzure morati i dalje biti na snazi, radi postojanja "neiskusnih novinara", koji su u stanju svašta "nadrobiti".⁸ Usporedo s ulaskom njemačkih postrojbi u Zagreb delegacija ustaških novinara posjetila je uredništva svih listova i časopisa, noseći u pratnji naoružanog ustaše nalag Eugena Kvaternika⁹ da se ubuduće sve redakcije moraju pokoravati Ivi Bogdanu kao povjereniku za tisak i propagandu. U pozadini takvih mjera bila je odluka ustaških vlasti da se već u prvim satima života nove države onemoguću da Židovi i "jugomasoni" – koji su poradi svojih osobnih prohibitaka ne samo vjerno služili tiranima i mučiteljima hrvatskog naroda, nego su s užitkom napadali i blatili sve hrvatske narodne svetinje: "(...) da oni i dalje imaju bilo kakav utjecaj na naše novinstvo, na naš tisak. Time se više nije moglo dopustiti, da ti isti izrodi i nametnici pune svoje džepove plodovima ustaške borbe, tj. da se obogaćuju na račun toga, što je naše tržište očišćeno srpskih novina i tiskovina".¹⁰

Nakon što je provedena katarza u novinskim redovima od iskusnih, ali po režim opasnih novinara *Jutarnjeg lista*, *Novosti*, *Večeri* ili *Obzora*,¹¹ tisak je bio

⁴ Hrvatski izvještajni ured *Velebit*, kasnije *Croatia*; izravno pod nadzorom Ministarstva vanjskih poslova. Organizaciji tog ureda ponajviše je prionuo novinar Hinko Wolf, koji je bio njegov nadstojnik sve do rujna 1944. kada je u sklopu čistki nakon puča Lorković-Vokić zatočen u Lepoglavi gdje je ubijen potkraj rata.

⁵ Ivo Bogdan, (1907. - 1971.), novinar i publicist. Za vrijeme NDH bio je ravnatelj *Hrvatskog naroda* i pokretač *Spremnosti*. Od početka 1944. ravnatelj Glavnog ravnateljstva za promidžbu NDH; vodeći novinar, propagandist i cenzor NDH.

⁶ Josip Mrmić, ustaški pukovnik, od siječnja do kolovoza 1942. nadstojnik Hrvatskog dojavnog ureda *Croatia*, potom obavlja niz dužnosti u Zapovjedništvu ustaške vojnice i Ministarstvu oružanih snaga.

⁷ Tijas Mortigija, (1913. - 1947.) publicist, nakon gimnazije u Dubrovniku te Filozofskog fakulteta u Zagrebu aktivan je u akademskim društvima (Domagoj, August Šenoa, Matija Gubec) te Napretku i Matici hrvatskoj. U NDH jedan je od vodećih novinara i komentatora, u travnju 1941. postaje urednik *Hrvatskog naroda*, a od veljače 1942. i urednik tjednika *Spremnost*, potom glavni urednik i ravnatelj *Spremnosti* do kraja 1944. kada je smijenjen. U listopadu 1947., vjerojatno u Rakovu Potoku kraj Zagreba, strijeljan je temeljem presude zagrebačkog Okružnog suda.

⁸ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Zbirka dokumenata Službe državne sigurnosti Socijalističke Republike Hrvatske, kutija 48, Spis 013/1/18.

⁹ Eugen-Dido Kvaternik (1910. - 1962.), političar. Jedan od osnivača ustaškog pokreta. Bliski suradnik Ante Pavelića. Od 1937. Zapovjednik logora u Liparima (Italija). Godine 1941. član Glavnog ustaškog stana, šef ustaške narodne službe i ravnatelj Ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH. Potkraj 1942. došao u sukob s Pavelićem i prisiljen otići u izbjeglištvo. Godine 1947. odlazi u Argentinu, piše priloge za *Hrvatsku reviju* u kojima opisuje nastanak NDH. *Hrvatski leksikon*, Zagreb 1996., 669.

¹⁰ *Spomen knjiga prve obljetnice Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 1942., 40.

¹¹ *Jutarnji list*, *Večer*, *Obzor* pripadaju novinama koje su izlazile u međuratnom razdoblju. *Jutarnji list* bio je svojevrсна oporba provladinim *Novostima*, no na vanjskopolićkom planu bio

u potpunosti pod diktatom režima. Iz Hrvatskog državnog novinskog ureda (HDNU) koji je djelovao pri DIPU, sve je propisivano do u detalje. Diktiran je čitav ton svih novina (mora biti stopostotno ustaški), izdavane su naredbe o ponašanju novinara, određivana tematska i sadržajna orijentacija novina. To je potvrdila i okružnica HDNU-a, koju je potpisao ravnatelj Mijo Puk: "Nitko u Hrvatskoj (osim Pavelića) nije kao osoba važan, pa se s toga, nikome, bio on ministar, ne smije posebna pažnja posvećivati".¹² Novinski odsjek držao je pod kontrolom novinare, novine i časopise. Odlučivao je o zapošljavanju i premještanju novinara, određivao karakter i opseg pojedinih naslova, blokirao i odobravao kontingente novinskog papira, obavljao predcenzuru tiska. Razradio je sustav upravljanja cjelokupnim tiskom. To dirigiranje svelo se na njemački način dnevnih uputa i dnevnih konferencija s novinarima. Novinski ured je svakog dana izrađivao dnevne upute za uredništva i novinare. U dnevnim naputcima je bilo precizno naznačeno: čemu posvetiti uvodnik, koja je najaktualnija vijest dana, što je potrebno komentirati, što objaviti bez komentara itd.¹³

Prvi list koji je ustaški režim ponovno pokrenuo bio je *Hrvatski narod*,¹⁴ bio je to glavni politički dnevnik u zemlji i po tipu njegova ustroja provedena je organizacija drugih listova u zemlji. Čelne funkcije bile su ravnatelj, glavni urednik i politički urednik, a na ta mjesta postavljeni su tek pristigli ustaški emigranti. Ravnatelj je bio glavni rukovodilac u komercijalnim, financijskim, personalnim i političkim pitanjima. Na njega je vlada prenosila svoje direktive. Mjesto ravnatelja u razdoblju 1941. - 1945. obnašali su Matija Kovačić,¹⁵ Danijel Uvanović,¹⁶ Ivo Bogdan i Marko Čović.¹⁷

je protunjemački, dok je *Večer*, večernje izdanje *Jutarnjeg lista*, bio populistički list, zasnovan na senzacionalizmu. *Obzor* je imao status ozbiljnijeg lista, međutim, novoj vlasti nije odgovarao jer je navodno pripadao židovskom lobiju izdavačke kuće Tipografija.

¹² HDA, Predsjedništvo Vlade NDH, inventarni broj 212.

¹³ F. ADEMOVIĆ, n. dj., 75.

¹⁴ Ustaški stožer 10. travnja donio je odluku koja je telefonski priopćena svim uredništvima da niti jedan list ne može izaći prije *Hrvatskog naroda*.

¹⁵ Matija Kovačić (1901. - 1972.), publicist i državni dužnosnik. Od 1941. godine urednik *Hrvatskog naroda*, potom savjetnik u Ministarstvu vanjskih poslova NDH, a od listopada 1942. do siječnja 1944. glavni ravnatelj Glavnog ravnateljstva za promidžbu u Ministarstvu narodne prosvjete. Pisao je u većini listova za vrijeme NDH, a napose u *Hrvatskom narodu*, uglavnom izlažući, objašnjavajući i pripremajući promidžbenu državnu politiku. Godine 1942. preuzima pripremu materijala za knjigu o četničkim i partizanskim zločinima u NDH, koja je poznata pod naslovom *Siva knjiga*. U svibnju 1945. odlazi iz Hrvatske. Dvije godine prije smrti objavio je knjigu uspomena pod naslovom *Od Radića do Pavelića*.

¹⁶ Danijel Uvanović (1908. - 1947.), publicist. Gimnaziju završio u Slavanskom Brodu, a studij fizike i matematike u Zagrebu. U međuraću je čitavo desetljeće član uredništva *Hrvatske straže*, koja je prestala izlaziti 1940., a početkom 1941. zamijenio ju je *Hrvatski glas* kojem je Uvanović odgovorni urednik do svibnja 1941. Za vrijeme NDH član je uredništva *Hrvatskog naroda* 1941.-1943., te kraće vrijeme njegov ravnatelj. Od 1943. do svibnja 1945. nadstojnik je Hrvatskog državnog ureda Croatia. Nakon sloma NDH odlazi u Rim, ali ga nakon izdaje jednog britanskog diplomatskog djelatnika savezničke vojne vlasti izručuju Jugoslaviji. Pogubljen je nakon političkog procesa iste godine.

¹⁷ Marko Čović (1915. - 1983.), pisac i novinar. Diplomirao je slavistiku u Zagrebu 1940. godine. Bio je nakratko tajnik Mile Budaka u Ministarstvu bogoštovlja i nastave NDH, potom

Politički smjer bio je u rukama glavnog urednika, on se brinuo za uvodnike, koje je sam pisao na temelju dnevnih uputstava. Glavni urednici u listu od 1941. - 1945. bili su Tijas Mortigija, Danijel Uvanović i Antun Šenda.¹⁸ Politički urednik uređivao je vanjskopolitičke i unutrašnjopolitičke vijesti, brinuo se za političke članke i komentare, koje je i sam pisao. U sporazumu s glavnim urednikom određivao je sve važnije poslove. Na tome položaju u razdoblju 1941. - 1945. izmijenili su se Danijel Uvanović, Antun Šenda i Ante Rojnić.

Hrvatski narod je imao dopisništva u Budimpešti, Beču, Berlinu i Sofiji. Najprije je s radom otpočelo dopisništvo u Beču, a nešto kasnije i sva ostala. Dopisnik u Berlinu bio je Stjepan Tomičić,¹⁹ koji je svoja izvješća temeljio na aktualnostima iz Njemačke, dopisnik u Rimu bio je Ivo Lendić,²⁰ u Budimpešti Stjepan Hrastovac,²¹ a u Sofiji Ivo Balentović.²² *Hrvatski narod* je izlazio u kontinuitetu sve do 6. svibnja 1945.

U Zagrebu je osim *Hrvatskog naroda* izlazio i drugi po važnosti nacionalni dnevnik *Nova Hrvatska* (do broja 196, god. 1941., *Novi list*), koji je imao posebno kvalitetnu gradsku rubriku.

Spremnost, najvažniji u grupi tjednih listova za cijelo područje Nezavisne Države Hrvatske izlazio je u izdanju Ustaškog nakladnog zavoda od 1942. do 1945. godine. Pokrenut je nakon ostalih listova, kada je režim već bio svladao metodologiju totalne kontrole tiska. Ivo Bogdan bio je njegov pokretač i organizator, a glavni rukovodilac Tijas Mortigija sve do 1944. "Po izboru tema i načinu pisanja reklo bi se da je *Spremnost* preuzela zadatak da više formira čovjeka ustaške države nego da ga informira."²³ Informativnu djelatnost taj je tjednik prepustio dnevnicima, a publicirao je eseje, kritike, političke i historioграфске studije, dokumente itd. Ovaj tjednik nije imao glomazan redakcijski personal i pogon. Okupljao je stalne vanjske suradnike poput dr. Milivoj Magdića koji je pisao uvodnike pod pseudonimom *Versus*, sveučilišnog profesora dr. Stjepan Zimerman koji je pisao kolumne iz područja filozofije, dr.

urednik *Hrvatske revije*, te ravnatelj *Nove Hrvatske* i *Hrvatskog naroda*. Nakon rata emigrirao u Južnu Ameriku, gdje se do svoje smrti 1983. bavio publicističkim radom.

¹⁸ Antun Šenda (1907. - 1986.), novinar. Završio Pravni fakultet. Novinarstvom se počeo baviti 1928. godine; 1939. bio suradnik *Hrvatskog naroda*. Za vrijeme NDH neko je vrijeme glavni urednik dnevnika *Hrvatski narod*. Nakon sloma NDH osuđen na 20 godina zatvora, ali mu je kazna preinačena na deset godina i doživotnu zabranu pisanja u jugoslavenskom tisku.

¹⁹ Stjepan Tomičić, (1919.), novinar. Studirao u Parizu i Zagrebu, gdje je apsolvirao na Pravnom fakultetu. Novinarstvom se bavi do 1938. Za vrijeme NDH suradnik *Spremnosti*, glavni urednik dnevnika *Poldan* i polumjesečnika *Pokret*, te dopisnik *Hrvatskog naroda* iz Berlina. Nakon sloma NDH ostao u emigraciji, radi i djeluje kao ugledni novinar.

²⁰ Ivo Lendić, (1908. - 1982.), književnik i publicist, nakon uspostave NDH odlazi u Rim gdje radi pri poslanstvu NDH kao dopisnik *Hrvatskog naroda*. U Zagreb se vraća 1943., a u svibnju 1945. bježi u Austriju, poslije u Argentinu.

²¹ Stjepan Hrastovac, (1909), književnik, pravnik, za vrijeme Drugog svjetskog rata dopisnik *Hrvatskog naroda* u Budimpešti. Od 1945. u emigraciji.

²² Ivo Balentović, (1913.), književnik i publicist. Od jeseni 1940. u Sofiji gdje uz novinarski posao za *Hrvatski narod* aktivno djeluje i kao književnik. Godine 1945. vratio se u Zagreb.

²³ F. ADEMOVIĆ, n. dj., 103.

Mirka Kus-Nikolajev koji je pisao članke s područja etno-sociologije, dr. Ante Cilige koji je pisao članke politološke naravi i mnoge druge.

Nedjeljne vijesti, tjednik, bile su odgovor na potrebu jednog dana odmora novinarima dnevnih tiskovina. Kada je postignut dogovor da svi dnevници obustave izdavanje nedjeljom, počele su izlaziti *Nedjeljne vijesti*, koje je pokrenulo Hrvatsko novinarsko društvo. Osim informativnog karaktera, te su novine bile i sindikalno glasilo novinara. Novinari različitih listova ispočetka su za *Nedjeljne vijesti* bez naknade radili, a novac od prodaje uplaćivali u mirovinski fond, no list se do 1943. profesionalizirao i promijenio naziv u *Novine*.

Od listova izvan Zagreba za ustaški vrh najcjenjeniji je bio pokrajinski dnevnik *Hrvatski list*, koji je izlazio u Osijeku, dok je službeno glasilo za BiH bio dnevnik, *Sarajevski novi list*, koji je izlazio od 11. svibnja 1941. do tri dana prije oslobođenja Sarajeva, 3. travnja 1945. Godine 1943. smjenom Slavka Kvaternika, doglavnika i vojskovođe, i rukovodstvo lista je promijenjeno, a novine od tada izlaze pod nazivom *Novi list*.²⁴

O njemačkom zauzimanju Krete i svršetku ratnih operacija na jugoistoku Europe

U travnju 1941., mjesecu koji su obilježile velike bitke na Balkanu, Africi te zračni sukobi Njemačke i Engleske na Atlantiku i Sredozemlju, tisak NDH s euforijom prati njemačke uspjehe. Glavni politički dnevnik i službeno dnevno glasilo *Hrvatski narod* 10. travnja svečano predviđa njemačko zauzimanje Soluna, čime će, kako se navodi, biti onemogućeno Britancima da opskrbljuju srpsku vojsku.²⁵ Operacije na Balkanu, konstatira uvodni članak *Hrvatskog naroda*, teku prema planu, srpska neprijateljska vojska potučena je od njemačko-bugarskih snaga u južnoj Srbiji, čime je srpski otpor u trokutu Niš – Pirot - Zaječar neutraliziran.²⁶ Svečano njemačko “oslobođenje” Soluna, grada od iznimne strateške važnosti za daljnji tijek rata na Balkanu i kontrole nad Makedonijom, bilo je samo logična posljedica slijeda ratnih operacija.²⁷ Američki tisak, prema *Hrvatskom narodu*, pad Soluna ocijenio je kao ozbiljnu prijetnju Engleskoj, a niti engleska diplomacija nije bila u stanju prikriti vojni neuspjeh, zbog kojega je otklonjena mogućnost proširenog solunskog bojišta kao u vrijeme Prvog svjetskog rata.²⁸ Na taj način njemačkim snagama bila su posve otvorena vrata u Grčku, a Englezi su bili prisiljeni na hitro povlačenje. Njihov panični bijeg prema atenskoj luci Pirej i jugu Peloponeza, poistovjećen je s vojnom katastrofom kraj Dunkerquea u Flandriji.²⁹ Englezi su pritom optuženi da su iskoristili jugoslavensku vojsku i

²⁴ ISTI, 136.

²⁵ “Njemačka strelica pogodila pravo mjesto”, *Hrvatski narod*, br. 57, 10. IV. 1941., 4.

²⁶ “Potpuni slom Srba u Makedoniji”, *Hrvatski narod*, br. 59, 12. IV. 1941., 1.

²⁷ “Oslobođena Makedonija”, *Hrvatski narod*, br. 60, 13. IV. 1941., 4.

²⁸ “Značenje pada Soluna”, *Hrvatski narod*, br. 60, 13. IV. 1941., 4.; “Engleska priznaje velike neuspjehe svojih, srpskih i grčkih armija”, *Hrvatski narod*, br. 62, 15. IV. 1941., 2.

²⁹ *Hrvatska gruda*, br. 43, 26. IV. 1941., 4., Britanski ekspedicijski korpus smješten kao pojačanje francuskim snagama na Maginot liniji, nakon uspješnog njemačkog napada na Belgiju,

grčke snage bacivši ih pod noge njemačkim snagama, kako bi sebi osigurali prostor za bijeg. Međutim i samo povlačenje bilo je otežano djelovanjem efikasnog njemačkog zrakoplovstva, koje je do tada potopilo 30 000 tona brodova, a oštetilo 80 000 tona.³⁰

Usporedo s njemačkim vojnim uspjesima na Balkanu, poseban osvrt je dan na talijanske pothvate u Albaniji i na zapadnom grčkom bojištu, te poziv Odbora Crnogoraca iz Tirane upućen Mussoliniju, u kojem se traži rušenje srpske vlasti uspostavljene nepravednim versailleskim mirovnim poretkom i oslobođenje Crne Gore. Posebno je veličan značajan doprinos talijanskih snaga u zračnim operacijama nad grčkim lukama i nad Maltom.³¹ Napredovanje njemačkih i talijanskih snaga na Balkanu svakim novim dnevnim ratnim izvješćem bilo je sve izraženije, do 18. travnja njemačka vojska prodrla je do Olimpa, a već 21. travnja preko Larise daleko na jug. Izjave pojedinih američkih diplomata prema *Hrvatskom narodu* govorele su o bezizlaznosti engleskih snaga u Grčkoj, a američki mediji pokrenuli su kampanju protiv odašiljanja vojne i materijalne pomoći Englezima. Iz Londona su, pak, stizali sve glasniji apeli upućeni Americi za prije-ko potrebnu materijalnu pomoć, ali i u ljudstvu.³²

Tragičan epilog britanske pustolovine u Grčkoj ubrzo je uslijedio, već 23. travnja, kako navodi *Hrvatski narod*, grčka vojska u Epiru i Makedoniji je kapitulirala, a grčka vlada bila je prisiljena premjestiti sjedište iz Atene na Kretu. Nijemci su se probili kroz Termopilski klanac i izbili pred Atenu, a britanske snage otpočele su s paničnim povlačenjem na brodove i bijegom iz Grčke na Kretu, što je izazvalo ogorčenje grčkih vojnika i prisililo vrhovno zapovjedništvo grčke vojske da potpiše primirje. Zbog kukavičkog čina, kako navodi *Hrvatski narod*, čak su i grčki vojnici zapucali na dosadašnje saveznike, a ukupni gubici Engleza prilikom ukrcavanja na brodove procijenjeni su na oko 30.000.³³ Uslijedile su završne operacije sila Osovine, Talijani su zauzeli Epir, a 27. travnja Nijemci su ušli u Atenu³⁴, istovremeno su njemački padobranici zauzeli prevlaku i grad Korint kako bi preostalim britanskim snagama onemogućili bijeg preko Peloponeza. Zato je u *Hrvatskom narodu* sa zadovoljstvom obja-

Nizozemsku i Francusku u svibnju 1940., bio je prisiljen uz velike gubitke na povlačenje iz luke Dunkerque u Englesku.

³⁰ "Englezi bježe iz Grčke", *Hrvatski narod*, br. 62, 15. IV. 1941., 6.

³¹ "Napredovanje Talijana u Albaniji", *Hrvatski narod*, br. 63., 16. IV. 1941., 7.

³² "Velika većina američke javnosti protiv odašiljanja vojske i aeroplana u pomoć Englezima", *Hrvatski narod*, br. 69, 22. IV. 1941., 5. "Iz Londona apeliraju na Ameriku da požuri", Isto, 6.

³³ *Hrvatski narod*, br. 72, 25. IV. 1941., 10. Napad na Grčku uslijedio je još u jesen 1940. od talijanskih snaga iz Albanije, no Talijani su se već potkraj iste godine našli u neprilikama, pa su Nijemci bili prisiljeni priskočiti (plan *Marita*), napadom s bugarskog teritorija, 27. travnja 1941.

Nijemci ulaze u Atenu, a do 29. svibnja Nijemci i Talijani završavaju okupaciju Grčke. 50 000 britanskih, australskih i novozelandskih vojnika, podržani samo jednom eskadrom modernih zrakoplova, nisu mogli učiniti mnogo. Zarobljeno je 7000 Grka i dosta britanske ratne opreme. Otpor na prostoru Grčke ugušen je do kraja travnja, a dio grčkih i britanskih snaga uz velike teškoće prebacili su se na Kretu, koja je već 6 mjeseci bila u rukama Britanaca. *Pokreti otpora u Evropi*, Beograd 1968., 133., Peter CALVOCORESSI, Guy WINT, *Totalni rat*, Beograd 1987., 137.

³⁴ "Nijemci ušli u Atenu", *Hrvatski narod*, br. 75, 28. IV. 1941., 1.

vljena izjava Churchilla: "Grci su svladani, a Englezi moraju pokušati da nađu put na more".³⁵ Do početka svibnja Nijemci su izvršili brzu i efikasnu pacifikaciju poluotoka Peloponeza pa je sa zadovoljstvom utvrđeno kako na grčkom kopnu nema više niti jednog britanskog borca.³⁶

Tek 25. svibnja, pet dana nakon što je prvi njemački padobranac stupio nogom na otok, na stranicama *Hrvatskog naroda* prvi put se pojavila vijest o spektakularnom njemačkom desantu na Kretu i velikim početnim uspjesima, iako su informacije o višednevnom bombardiranju upućivale na takav razvoj događaja. Englezi su prema brojnim novinskim natpisima potpuno nespremni i iznenađeni dočekali taj napad. Churchillove izjave kako su se Nijemci poslužili trikom i odjeveni u novozelandske zelene uniforme napali Kretu to potvrđuju, no njemački tisak, prema *Hrvatskom narodu*, to je odlučno demantirao proglašivši Churchillove izjave neutemeljenim klevetama te perfidnim izgovorom kako se s eventualnim njemačkim zarobljenicima ne bi moralo postupati prema ratnim konvencijama.³⁷ Sljedećih nekoliko dana ustaški tisak uglavnom se bavio njemačkom zračnom dominacijom na Mediteranu, te britanskim postupnim povlačenjem s Krete, posebice mornarice koja je pretrpjela velike gubitke, a 29. svibnja u *Hrvatskom narodu* pojavio se naslov: "Slomljen otpor na Kreti - Englezi bježe pred njemačkim progonom", u kojem je dan presjek crnih predviđanja iz britanskog i američkog tiska.³⁸

Nakon zauzimanja Kaneje i iskrčavanja talijanskih snaga na Kreti, Britancima je, prema njemačkim izvještajima u tisku NDH, preostalo jedino što prije napustiti Kretu. Za Britance je, navodi se, rezultat bio poražavajući, od ukupno 50.000 dobro uvježbanih britanskih vojnika zarobljeno je ukupno 13.250, a 15.000 je morskim putem uspjelo pobjeći na sigurno u Egipat. Zauzimanjem Krete bitno je ugrožena dominantna vojno-strateška pozicija Britanaca na Sredozemlju, a istočnosredozemni trokut britanske dominacije Cipar - Aleksandrija- Haifa postao je ranjiviji, tako da su Sueski kanal i Crveno more postali otvorene ratne zone.³⁹ Njemačka je u tom trenutku osigurala izvanredan vojno strateški položaj. Britanci su nakon poraza u Grčkoj i na Kreti do kraja istjerani iz Europe, sile Osovine su zatvorile pristup Egejskom i Crnom moru te sporazumom o nenapadanju s Turskom diplomatski regulirale poziciju strateški važnih tjesnaca.⁴⁰

Zagrebački tjednik *Hrvatska gruda* na sljedeći je način ocijenio novu poziciju u Europi nakon dva mjeseca njemačkih uspjeha: "Od 8. travnja do 6. lipnja nestalo je u Europi posljednjih uporišta engleskog gospodstva. Sad nema više u čitavoj Europi nikoga, tko bi htio ratovati za Englesku, nema ni komadića zemljišta, gdje bi Engleska mogla iskrcati svoje novozelandske i australske čete, da vode

³⁵ *Hrvatski narod*, br. 76, 29. IV. 1941., 2.

³⁶ "Nijemci zauzeli cijeli Peloponez", *Hrvatski narod*, br. 80, 3. V. 1941., 1.

³⁷ Isto, br. 102, 25. V. 1941., 3.

³⁸ Isto, br. 106, 29. V. 1941., 1.

³⁹ Isto, br. 109, 3. VI. 1941, 1. Usporediti *Hrvatski narod*, br. 107, 30. V. 1941., 6. i *Hrvatska gruda*, br. 49, 7. VI. 1941., 4.

⁴⁰ *Novi list*, br. 51, 19. VI. 1941., 16.

rat za nju”.⁴¹ Britanska ratna taktika i vojna sprema u slučaju Krete, zaključuje *Hrvatski narod*, zakazala je, što potvrđuje i činjenica da je neposredno pred njemačku invaziju kada su Nijemci iz zraka udarali na Kretu, izbila pobuna u grčkim izbjegličkim redovima.⁴² Jedna *Reutersova* informacija, ustvrdio je *Hrvatski narod*, nedvojbeno je posvjedočila o pogrešnoj britanskoj taktici: “Mali njemački padobranski odredi nisu mogli izvršiti iznenada zaposjedanje otoka”.⁴³

O pomorskoj bitci kraj otoka Midwaya i velikim japanskim uspjesima na Dalekom istoku i Tihom oceanu

Rat na Dalekom istoku i Tihom oceanu velikom brzinom se razvijao, a Japanci su početkom 1942. nezaustavljivo napredovali, što je Saveznike dovelo u težak položaj. Američki gubici od početka japansko-američkog rata na Tihom oceanu, prema japanskim izvješćima u tisku NDH u nepunih mjesec dana dosegnuli su brojku od 12 potopljenih i teško oštećenih bojnih brodova, ukupne tonaže od 300.000 bruto tona. Globalna pozicija za anglo-američke saveznike bila je poražavajuća, a spremnost za velike ratne operacije na najnižoj razini, o čemu svjedoči i izvješće uglednog londonskog lista *Economist*, objavljeno u osječkom dnevniku *Hrvatski list*: “Panika u Washingtonu i Londonu,Previše malo i previše kasno. Još jednom smo podcijenili neprijatelja, još jednom se naša obrana pokazala preslabom, još jednom su probijene navodno neosvojive linije, još jednom je zatajila naša služba...”.⁴⁴

Ratne vijesti tijekom svibnja u *Hrvatskom listu*, *Hrvatskom narodu* i *Nedjeljnim viestima* i dalje su bile obilježene japanskim uspjesima na Tihom oceanu i Dalekom istoku. Već početkom mjeseca *Hrvatski narod* je objavio vijesti o japanskom uspješnom osvajanju Nove Gvineje te o napredovanju japanskih snaga u Burmi, gdje su Englezi dovedeni u težak položaj.⁴⁵ Uspješnim operacijama na otoku Mindanau uklonjena je zračna opasnost za glavni grad Filipina Manilu i dovršeno japansko osvajanje Filipina.⁴⁶ Zaključno se, prema

⁴¹ *Hrvatska gruda*, br.49, 7. VI 1941., 4.

⁴² *Hrvatski narod*, br. 93, 16. V. 1941., 10.

⁴³ Isto, br. 104, 27. V. 1941., 4., Britanske snage počinile su veliku taktičku grešku što su Nijemcima prepustile aerodrom Maleme, uporište na zapadu Krete i nisu ga u zametku uništili, što je bilo presudno za organizirani njemački rat na otoku. Britanci su čitavi vrijeme usmjeravali glavninu snaga za obranu od napada s mora, a glavnina udara pristizala je s kopna i zraka, poraz je bio brz i posebno težak što se tiče gubitaka. Ipak brojke koje se pojavljuju u *Hrvatskom narodu* nisu baš točne. Kretu je branilo 32.000 britanskih vojnika i vojnika iz britanskih dominiona, kao i 10.000 Grka, a tek nešto više od polovice ih se uspjelo spasiti bijegom prema Egiptu. Ipak niti njemački gubici nisu bili mali, iako hrvatske, kao ni njemačke novine o tome naravno ne govore, Nijemci su u desantnu izgubili 6.000 vojnika, a njemačko zrakoplovstvo izgubilo je 220 zrakoplova i više od jedne trećine padobranaca. Ovo je bila i posljednja velika padobranska akcija Nijemaca u Drugom svjetskom ratu. Kretska akcija imala je cilj osigurati sigurno zaleđe budućim njemačkim operacijama na Kavkazu, stoga je izvršena neposredno pred njemački udar na istok i odgodila za najmanje dva tjedna provedbu operacije Barbarosa. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 138.; *Encyclopedia of the Second World War*, Essex, England 1989., 110.

⁴⁴ *Hrvatski list*, br. 3, 3. I. 1942., 3.

⁴⁵ *Hrvatski narod*, br. 415, 1. V. 1942., 8.

⁴⁶ Isto, br. 416, 3. V. 1942., 8.

vijestima japanske izvještajne agencije *Domei*, objavljenim u *Hrvatskom narodu* 6. svibnja, predalo i posljednje američko uporište, tvrđava Corregidor,⁴⁷ a general Weinwright u dogovoru s japanskim zapovjednicima prekinuo je otpor na filipinskim otocima Mindanau, Cebu, Pani, Negrosu i Joholu.⁴⁸

Posebno težak poraz anglo-američke pomorske snage, prema pisanju *Hrvatskog naroda*, doživjele su u tzv. "Bitci na Koraljnom moru". Japanci su u pomorskoj bitci potopili u blizini Nove Gvineje dva neprijateljska nosača zrakoplova, jedan bojni brod i teško oštetili tri ratna broda.⁴⁹ Bitka na Koraljnom moru, prema pisanju američkog časopisa *Look*, kako prenose *Nedjeljne viesti*, pokazala je Amerikancima bezizglednost i nemogućnost "da pobjedonosno djeluju s velikim pomorskim jedinicama protiv japanske ratne mornarice ili protiv uporišta u Istočnoj Aziji".⁵⁰ Bio je to dobar povod da se već 10. svibnja u *Hrvatskom narodu* pojavio članak pod naslov: "Tihim oceanom gospodare konačno Japanci - SAD trećerazredna pomorska sila", u kojem je zaključeno kako je pobjeda u Koraljnom moru zapečatila sudbinu Australije.⁵¹ Da prijetnje nisu bile tek pusta ratna propaganda, svjedočile su vijesti iz Canberre sredinom svibnja: "Napadaj japanskih bombardera na Port Moresby- položaj Australije postaje sve teži".⁵² Japanski uzlet kao da nije imao granica, u *Hrvatskom narodu* redale su se vijesti o velikim japanskim uspjesima u Kini, posebice pokrajini Hunan, o prodorima iz Burme u Kinu i Indiju i ugrožavanju opskrbe linije Čang Kaj Šekovih snaga,⁵³ te o uspješnom iskrcavanju na Aleutima i zračnom napadu na američku luku Dutch Harbour (Aljaska).⁵⁴ Zauzimanje Aleuta tumačeno je kao važan strateški pothvat: "Težak udarac Americi- s Aleuta će Japan moći vršiti napade na SAD".⁵⁵

Dana 9. lipnja u *Hrvatskom narodu* pojavila se prva vijest o velikoj pomorskoj bitci kraj Midwaya: "Potopljeno 5 od 8 američkih nosača zrakoplova" - uz objašnjenje kako je pomorska bitka kod Midwaya odnijela još jedan američki nosač aviona, peti po redu od početka američko-japanskog rata od ukupno osam.⁵⁶ U sjeni japanskih uspjeha na Aleutima 11. lipnja *Hrvatski narod* je objavio izvješće japanskoga glavnog stožera u kojem je navedeno na temelju kompletnog uvida u rezultate pomorske bitke kraj Midwaya, kako su Japanci potopili dva američka nosača zrakoplova, *Enterprise* i *Hornet*, pri čemu je stra-

⁴⁷ Isto, br. 419, 7. V. 1942., 1.

⁴⁸ Isto, br. 423, 12. V. 1942., 8.

⁴⁹ Isto, br. 421, 9. V. 1942., 8.

⁵⁰ *Nedjeljne viesti*, br. 27, 8. VI. 1942., 1.

⁵¹ *Hrvatski narod*, br. 422, 10. V. 1942., 1. Bitka u Koraljnom moru 6. - 8. svibnja 1942., bila je prva bitka između američkih i japanskih nosača zrakoplova. Jedan američki nosač zrakoplova je potopljen, a drugi teško oštećen, ali je prvi put u tihooceanskom ratu uzdrman mit o japanskoj nepobjedivosti. Dva japanska nosača zrakoplova teško su oštećena, a jedan laki nosač potopljen. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj, 617.

⁵² *Hrvatski narod*, br. 427, 16. V. 1942., 8.

⁵³ Isto, br. 432, 22. V. 1942., 1.

⁵⁴ Isto, br. 447, 11. VI. 1942., 1.

⁵⁵ Isto, 10.

⁵⁶ Isto, br. 445, 9. VI. 1942., 10.

dalo 2 000 članova američke posade. Japanski su gubici, prema tom izvješću, bili daleko manji, a navodno su trajno izgubili jedan nosač zrakoplova, drugi je teško oštećen zatim jednu krstaricu te 35 zrakoplova.⁵⁷ Japanski informativni stožer iz Tokija u izvješću za javnost reagirao je na navodne savezničke laži o velikom uspjehu američke mornarice kraj Midwaya, demantiravši informaciju o japanskim gubicima od dva potopljena i dva teško oštećena nosača zrakoplova te trajno izgubljena tri razarača. Glavni argument demantija bila je teza kako Amerikanci nisu ništa poduzeli u vezi s japanskim iskrcavanjem na Aleute i napadom na Sidney, što je, tvrdilo se, samo po sebi bila činjenica koliko su Japanci u vojničkom smislu bili superiorni.⁵⁸ Rezime uspješne japanske šestomjesečne ofenzive na tihooceanskom ratištu *Hrvatski narod* objavio je 12. lipnja: "Japanci su do sada zauzeli važne sjeverno-američke otoke Wake i Guam, te pobjedama u Koraljnom moru i Hawaima posvema oslabili američku pomorsku nadmoć".

Na azijskom ratištu početkom kolovoza japanske snage su napredovale u Burmi i u smjeru Tibeta, te su ugrožavale britanske snage na sjeveru indijskog potkontinenta,⁵⁹ a sredinom kolovoza japanski izvještaji u *Hrvatskom listu* i *Nedjeljnim viestima* svjedočili su o još jednoj velikoj japanskoj pomorskoj pobjedi na Tihom oceanu, kraj Solomonskih otoka.⁶⁰ Gubici savezničkih snaga procijenjeni su na pet krstarica, četiri razarača i preko deset prijevoznih brodova te 41 zrakoplov, dok su gubici japanske strane, prema podacima iz Tokija, iznosili svega sedam aviona.⁶¹ Na temelju poraznih rezultata savezničkih snaga, već 13. kolovoza u *Hrvatskom listu* objavljeni japanski ratni izvještaji pobjednički su zaključili: "Anglo-američki poraz kod Salomonskog otočja zadao je najteži udarac neprijateljskim pomorskim snagama u Tihom oceanu".⁶²

Tijekom rujna i listopada *Hrvatski narod*, *Hrvatski list* i *Nedjeljne viesti* pratili su japansko napredovanje na Novoj Gvineji, gdje su se japanske snage prema informacijama s ratišta približile glavnome gradu Port Moresbyu na 70-tak kilometara. Njihov djelomični uspjeh *Hrvatski list* ocijenio je kao gotovu stvar: "Poraz Australaca na Novoj Gvineji".⁶³ Odgovor Saveznika na sve veći utjecaj Japana na Tihom oceanu, ali i Indijskom oceanu, bio je napad na francusku koloniju Madagaskar, a reakcija *Hrvatskog lista* i *Nedjeljnih viesti* bila je u skladu s njemačkim izvješćima: "Anglosaski napadaj na Madagaskar izazvao

⁵⁷ Isto, br. 447, 11. VI. 1942., 1. U pomorskoj bitci kod otoka Midway, 4. lipnja 1942., Japanci su doživjeli katastrofalan poraz. Japan je izgubio četiri svoja najveća nosača zrakoplova i jednu tešku krstaricu, 322 aviona i 3500 mornara. Američki gubitci bili su znatno manji, jedan nosač zrakoplova (*Yorktown*), jedan razarač, 150 aviona i 307 ljudi. Porazom kod Midwaya, Japanci su izgubili inicijativu na Pacifiku i bili osuđeni, nakon američke ekonomske mobilizacije, na poraz. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 621.

⁵⁸ *Hrvatski narod*, br. 447, 11. VI. 1942., 10., br. 448, 12. VI. 1942., 1.

⁵⁹ Isto, br. 494, 5. VIII. 1942., 8.

⁶⁰ *Nedjeljne viesti*, br. 36, 10. VIII. 1942., 1.

⁶¹ *Hrvatski list*, br. 187, 11. VIII. 1942., 1.

⁶² Isto, br. 188, 12. VIII. 1942., 4.

⁶³ Isto, br. 216, 12. IX. 1942., 3.

je najdublje ogorčenje u Francuskoj”.⁶⁴ “Licemjerni engleski napadači - Englezi bijedno opravdavaju napad na Madagaskar - London će se razočarati, ako smatra, da će Madagaskar dragovoljno predati Britancima”.⁶⁵ Do kraja 1942. dnevници *Hrvatski narod* i *Hrvatski list* te tjednik *Nedjeljne vesti* nisu donosili nove vijesti i osvrte s dalekoistočnog i pacifičkog ratišta.

O njemačkom porazu u Staljingradu

Sredinom kolovoza uslijedili su veliki njemački ratni uspjesi na Kavkazu, zbog čega se sovjetska vojska od Voronježa do ušća Dona našla u okruženju.⁶⁶ Bio je to uvod u bitku za Staljingrad. Već krajem kolovoza njemačka izvješća s južnog odsjeka istočnog bojišta objavljena u *Hrvatskom listu* svjedočila su o snažnom njemačkom napredovanju sve do ulaza u Staljingrad i priprema za njegovo osvajanje: “Staljingrad je pretvoren u tvrđavu - Nijemci očekuju dugu i tešku bitku koja će završiti slomom južnog krila sovjetske vojske”, čime bi se širom otvorila mogućnost blokade i ugrožavanja Moskve.⁶⁷ Prema londonskom *Timesu*, kako je prenosio *Hrvatski list*, bitka za Staljingrad bila je od krucijalnog značaja, jer je Staljingrad predstavljao značajno industrijsko i geostrateško središte, a sovjetski poraz, ocijenjeno je, značio bi odsječenost od opskrbnih izvora i prometnu izolaciju.⁶⁸

Već 14. rujna *Nedjeljne vesti* su na prvoj stranici objavile vijest: “Njemačke jurišne čete prodrle u južni dio Staljingrada”,⁶⁹ a dva dana kasnije *Hrvatski list* pobjedonosno je javio kako su njemačke snage duboko prodrle u grad i osvojile glavni kolodvor, te da je u tijeku borba za svaku kuću, zgradu, dvorište.⁷⁰ *Osječki dnevnik* 18. rujna ponudio je čitateljima i zaključnu konstataciju: “Bitka za Staljingrad bliži se kraju - Njemačke čete prodrle na nekoliko mjesta do središta grada-Moskva priznaje da su branitelji Staljingrada umorni”.⁷¹ Boljševičke navale, kraj Voronježa, Rževa, Orela, na Ladoškom jezeru čiji je cilj bio rasterećenje Staljingrada, nisu se pokazale uspješnima, a jedan od pokušaja Saveznika da preko luke Murmansk dopreme potreban ratni materijal završio je pomorskom katastrofom u Sjevernom moru,⁷² pa se potkraj rujna činilo, da je sudbina Staljingrada zapečaćena što je navodno prema izvješću Glavnog stana vođe Reicha objavljenom u *Hrvatskom listu* potvrdio i Staljinov proglas

⁶⁴ Isto, br. 189, 13. IX. 1942., 4.

⁶⁵ *Nedjeljne vesti*, br. 41, 14. IX. 1942., 1. Madagaskar su Britanci osvojili u svibnju 1942. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 255.

⁶⁶ *Hrvatski list*, br. 194, 19. VIII. 1942., 4.; *Nedjeljne vesti*, br. 38, 10. VIII. 1942., 1.

⁶⁷ *Hrvatski list*, br. 204, 29. VIII. 1942., 3.

⁶⁸ Isto, br. 213, 9. IX. 1942., 3.

⁶⁹ *Nedjeljne vesti*, br. 41, 14. IX. 1942., 1.

⁷⁰ *Hrvatski list*, br. 220, 17. IX. 1942., 1.

⁷¹ Isto, br. 221, 18. IX. 1942., 2.

⁷² “Anglosaska katastrofa na sjevernom moru”, “Nijemci su potopili 38 trgovačkih brodova koje je Churchill na poziv sovjetskih saveznika poslao za Murmansk”, *Hrvatski list*, br. 225, 23. IX. 1942., 2.

braniteljima Staljingrada: "Mada će Staljingrad konačno morati pasti, žrtve neće biti uzaludne, važno je da pod svaku cijenu dobijemo na vremenu".⁷³

Bitka za Staljingrad dosegla je svoj vrhunac tijekom listopada, a novinski natpisi u *Hrvatskom listu* i *Nedjeljnim viestima* svjedočili su svu veličinu i opsežnost ratnih operacija: "Staljingrad više nije strateški cilj, nego je samo ime hrpe ruševina i zgarišta",⁷⁴ "Borbe prsa o prsa u Staljingradu",⁷⁵ "Prodor kroz Staljingrad do Volge",⁷⁶ "Nijemci prešli na lijevu obalu Volge - posljednji most preko Volge pao u njemačke ruke - u Londonu i Moskvi nestalo je nade za spas Staljingrada",⁷⁷ "Staljingradsko ratište pravi pakao za boljševike - prizori kakve ni Dante ne bi mogao prikazati"⁷⁸, "Osvajanje ostataka ruševina Staljingrada".⁷⁹ U takvim okolnostima *Hrvatski list* zaključuje kako boljševike ne bi spasilo niti otvaranje novog "drugog europskog bojišta, jer su izgubili zemlje i položaje važne za vođenje rata".⁸⁰ Sovjetima je, dalje se navodi, bitno otežavao kvalitetniji otpor nesložnost Saveznika oko strategije i načina poma-ganja te nedostatna ispomoć u naoružanju i hrani.

Zbog očajnog položaja Sovjetskog Saveza početkom listopada Staljin je, prema navodima *Hrvatskog lista*, zatražio od Anglosasa da izvrše pritisak na svoje vlade te da ispune dogovoreni ratni i gospodarski plan.⁸¹ No ubrzo je uslijedila reakcija Bijele kuće: "Staljin mora imati povjerenja i čekati", u kojoj je dana konstatacija kako je otvaranje drugog bojišta trenutno nemoguća misija.⁸² Odgovor Staljina, kako prenosi *Hrvatski list* na temelju informacija iz njemačkog tiska, bio je nada-sve ironičan: "Osnivanje drugog bojišta bila bi najveća ludost", što je prokomentirano kao rezultat neprirodne alijanse plutokracije i komunizma.⁸³ Ipak, prva informacija o pripremanja za pomorsko-zračnu savezničku invaziju na europsko tlo i otvaranje "drugog bojišta" u Europi pojavila se sredinom listopada na novinskim stranicama istoga lista: "Engleske pripreme za iskrčavanje - nije isključeno da će se pokušati iskrcati u Normandiji".⁸⁴

Paralelno sa staljingradskom ofenzivom, Nijemci su provodili i veliku ofenzivu preko Kavkaza, u cilju potpunog slamanja južne fronte istočnog bojišta, te uni-

⁷³ Isto, br. 228, 26. IX. 1942., 6.

⁷⁴ Isto, br. 234, 3. X. 1942., 4.

⁷⁵ Isto, br. 236, 6. X. 1942., 4.

⁷⁶ Isto, br. 246, 17. X. 1942., 1.

⁷⁷ Isto, br. 249, 21. X. 1942., 2.

⁷⁸ "Što sam u Staljingradu vidio", *Hrvatski list*, br. 249, 21. X. 1942., 4.

⁷⁹ *Nedjeljne viesti*, br. 47, 26. X. 1942., 1.

⁸⁰ *Hrvatski list*, br. 232, 1. X. 1942., 5.

⁸¹ Isto, br. 237, 7. X. 1942., 2.

⁸² Isto, br. 237, 7. listopada 1942., 5. Kolebljiva američka politika prema Sovjetskom Savezu do Staljingradске bitke prekretnice, bila je uzrokovana neraspoloženjem američke javnosti prema komunistima, posebice među katolicima, u čijem pamćenju je ostalo osvajanje Poljske, aneksija Letonije, Estonije, Litve i rat s Finskom. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 171.

⁸³ *Hrvatski list*, br. 240, 10. X. 1942., 5.

⁸⁴ Isto, br. 245, 16. X. 1942., 2.

štenja važnih naftnih centara, poput Groznog, "najveće rafinerije svijeta", koja, je kako su njemački izvori navodili, proizvela 15 milijuna tona nafte godišnje, *Hrvatski list* slikovito je opisao razaranja: "Stup dima 7 000 metara nad Groznim - strahovit udar njemačkih bombaša na rafinerije i skladište nafte".⁸⁵ Operacije na Kavkazu uspješno su završene njemačkim osvajanjem Tereka polovicom studenoga, o čemu su slavodobitno svjedočili brojni njemački izvještaji s ratišta objavljeni u *Hrvatskom listu*: "Veliki poraz Sovjeta na Kavkazu - njemačke su čete zarobile 18 300 sovjetskih vojnika, zaplijenile 189 tenkova i 283 topa".⁸⁶

Upravo tada otpočela je velika sovjetska zimska ofenziva za spas Staljingrada, što je njemačke i rumunjske postrojbe dovelo u defanzivni položaj. O shvaćanju važnosti staljingradske bitke govore i brojni napisi iz *Hrvatskog lista*: "Obrambene borbe kod Staljingrada-južno od Staljingrada i na Donu njemačke i rumunjske postrojbe vode obrambene borbe",⁸⁷ "Bitka jugozapadno od Staljingrada, sovjetske snage žrtvujući bezobzirno ljude i ratno tvorivo probile su obrambenu frontu na Donu jugozapadno od Staljingrada",⁸⁸ "Velike borbe između Dona i Volge i u velikom luku Dona- snažna ofenziva sovjetskih snaga odbijena u ogorčenim borbama".⁸⁹ Do kraja studenog, prema informacijama koje je *Hrvatski list* preuzimao iz Glavnog stana vođe Reicha, sovjetska ofenziva rasterećenja Staljingrada, na Donu, Kavkazu, Volgi i kraj Kalinjina doživjela je slom: "Boljševici su opet pretrpjeli teške gubitke na bojištu Tereka, Staljingrada, Lenjingrada i zapadno od Astrahana",⁹⁰ "Uzaludne navale sovjetske vojske - teški sovjetski gubici između Volge i Dona, na Kavkazu i kod Kalinjina",⁹¹ "Slomljeni boljševički napadaji na odsjeku bojišta Dona i Volge",⁹² a potom je ponovno otpočela velika njemačka ofenziva na prostoru između Volge i Dona, koja je Sovjete vratila na početne položaje.⁹³ Ipak, u polarnim klimatskim uvjetima kada su temperature dosezale i 28 stupnjeva ispod ništice, "fanatični" Sovjeti, kako su ih opisani u jednom talijanskom izvješću objavljenom u *Hrvatskom listu*, početkom prosinca ponovno su pokrenuli veliku ofenzivu južno od Staljingrada: "Žestoke borbe između Dona i Volge, boljševička ofenziva na jugu od Staljingrada ne jenjava bez obzira na gubitke".⁹⁴

Od tada su njemačka i talijanska izvješća posve nijema o događajima u Staljingradu, a time je i tisak NDH minimalistički pratio rat na istoku. Šturu informaciju *Hrvatskog lista*, *Nedjeljnih vesti* i *Hrvatskog naroda*, uglavnom su se odnosile na neuspješne sovjetske pothvate u sklopu velike zimske ofenzi-

⁸⁵ Isto, br. 243, 14. X. 1942., 2.

⁸⁶ Isto, br. 277, 22. XI. 1942., 1.

⁸⁷ Isto, br. 278, 24. XI. 1942., 1.

⁸⁸ Isto, br. 279, 25. XI. 1942., 1.

⁸⁹ Isto, br. 281, 27. XI. 1942., 1.

⁹⁰ *Nedjeljne vesti*, br. 51, 23. XI. 1942., 1.

⁹¹ *Hrvatski list*, br. 283, 29. XI. 1942., 1.

⁹² Isto, br. 283, 29. XI. 1942., 4.

⁹³ Isto, br. 285, 2. XII. 1942., 1.

⁹⁴ Isto, br. 288, 5. XII. 1942., 3.

ve kraj Rževa, Brjanska, Voronježa, Smolenska i Vjazme.⁹⁵ Glavne vijesti s istočnog bojišta uglavnom su se bavile teškoćama Sovjeta u opskrbi vojnika i ukupno teškom materijalnom stanju neprijatelja: "Nestašica hrane u sovjetskoj vojsci".⁹⁶ No, koliko god bila štura izvješća njemačkih i talijanskih agencija s istočnog bojišta u tisku NDH, iz njih je bilo moguće shvatiti da je ravnoteža snaga bitno izmijenjena: "Ogorčene borbe u Staljingradu-pokušaj neprijatelja, da se učvrsti napadajući preko Volge u grad nije uspio"⁹⁷, "Neuspjeh sovjetske ofenzive na Donu"⁹⁸. Na istočnom bojištu ratni događaji za Njemačku i njezine saveznice poprimili su crne tonove početkom 1943., što potvrđuju i brojni novinski članci *Hrvatskog lista*, *Nedjeljnih viesti* i zagrebačkog tjednika *Spremnost*.

Početkom siječnja sovjetske snage na čitavom prostoru istočnog ratišta prelaze u totalnu ofenzivu, od Petrograda, Iljenskog jezera do međurječja Dona i Donjeca na jugu.⁹⁹ Ekonomska situacija u Sovjetskom Savezu došla je u kritičnu fazu, o čemu potanko govori i jedan od brojnih članaka objavljenih u *Hrvatskom listu*: "Neodržive životne prilike u Sovjetskom Savezu - bez hrane i lijekova u najtežim stambenim okolnostima". "Radničke obitelji, svjedoči američki dopisnik Time-a iz S. Saveza, za najteži i najduži radni dan dobivaju 500 g krumpira i kruha, brašna, masti i mesa, ali samo u vidu obveznica, jer robe nema".¹⁰⁰

Hrvatski list je 20. siječnja objavio članak pod naslovom, "Staljingrad Nijemci još uvijek brane", u kojem je opisana teška pozicija njemačkih snaga u Staljingradu.¹⁰¹ Samo tri dana kasnije taj list objavio je informaciju o prisilnom povlačenju njemačkih snaga za nekoliko kilometara i o probouju sovjetskih snaga sa zapadne strane u grad.¹⁰² S ponosom je istaknuta značajna uloga hrvatskih snaga, male, ali hrabre skupine vojnika, u sklopu osovinskih snaga, koja se borila u južnom i središnjem dijelu Staljingrada.¹⁰³

Da je poraz staljingradskih boraca bio blizu nagovijestili su potkraj siječnja brojni novinski tekstovi u tisku NDH, u kojima se njemačkoj borbi na istoku pokušao pridati pravednički imidž, a posebno je bila zanimljiva teza o Nijemcima – "braniteljima Staljingrada", stupu obrane Europe od boljševizacije: "Boljševike mogu odbaciti i uništiti samo ujedinjena Europa pod vodstvom velesila Osovine, Njemačka u borbi za Europu-Anglosasi ne bi mogli sačuvati Europu od boljševizacije".¹⁰⁴ Dana 4. veljače *Hrvatski list* je objavio vijest

⁹⁵ Isto, br. 295, 13. XII. 1942., 1.

⁹⁶ Isto, br. 296, 15. XII. 1942., 3. Do ljeta 1942. Roosevelt je u Sovjetski Savez slao 36% zajamskih dobara, no zbog rata u Africi i koji se uključio, sveo ih je na 21%, zbog čega je došlo do nestašice hrane i odjeće, tvrdio je *Hrvatski list*, a posljedica su bile česte pobune u sovjetskoj vojsci.

⁹⁷ Isto, br. 303, 23. XII. 1942., 1.

⁹⁸ Isto, br. 304, 25. XII. 1942., 3.

⁹⁹ Isto, br. 5, 7. I. 1943., 5.

¹⁰⁰ Isto, br. 9, 12. I. 1943., 4.

¹⁰¹ Isto, br. 16, 20. I. 1943., 1.

¹⁰² Isto, br. 19, 23. I. 1943., 1.

¹⁰³ Isto, br. 21, 26. I. 1943., 4.

¹⁰⁴ Isto, 2.

Glavnog stana vođe Reicha: "Dovršena je borba za Staljingrad - VI vojska pod uzornim vodstvom general-feldmaršala von Paulusa podlegla je bitno snažnijem neprijatelju".¹⁰⁵ No da se i porazu može dati pozitivan ton pokazao je osječki dnevnik *Hrvatski list*, u komentaru svršetka Staljingradske bitke: "Vojničko značenje Staljingradske bitke - ...branitelji Staljingrada na sebe su vezali 60 boljševičkih divizija",¹⁰⁶ "Pirova pobjeda u Staljingradu-staljingradska obrana razbila preko 40 boljševičkih divizija".¹⁰⁷

Sukus iracionalne glorifikacije osovinskog poraza kraj Staljingrada ponajbolje je vidljiv u naslovnom komentaru, "Svjedočanstvo Staljingrada", zagrebačkog političkog tjednika *Nedjeljne vesti*, objavljenom početkom veljače: "Fašistička i nacionalsocijalistička revolucija, kojima se pridružila i naša ustaška revolucija, probudile su kod svojih naroda onaj prijašnji duh starog rimskog imperija. Duh žrtve, samozataje, pregaranja, domovinske ljubavi i junaštva. Taj duh prožima danas skoro sve europske narode. Taj duh se pokazao u svojoj kulminaciji ovih dana u Staljingradu, gdje su njemački, hrvatski i rumunjski borci, svojom krvlju i junaštvom napisali, ne novu stranicu u njemačkoj, rumunjskoj i hrvatskoj povijesti, već predgovor novoj povijesnoj dobi".¹⁰⁸

Zagrebačka *Spremnost* je pak, u svojoj stalnoj rubrici "Odjeci iz svijeta" citirajući izvješće jednog švicarskog izvjestitelja dala presjek događanja na istočnom bojištu, uz objašnjenje kako je staljingradska posada posve planski i razumno žrtvovana, kako bi na sebe vezala što veću koncentraciju ruske vojske i nanižela im što veće gubitke te zato Nijemci, zaključeno je, nisu niti slali nova pojačanja.¹⁰⁹ No, bez obzira na teoretizaciju njemačkih vojnih komentatora, posljedice za njemački ratni stroj na istoku bile su i više nego vidljive u mjesecima koji su nadolazili čak i u dirigitiranom informacijskom sustavu kakav je bio onaj Nezavisne Države Hrvatske.

O savezničkoj invaziji u Normandiju

Tijekom prva dva mjeseca 1944., na stranicama *Hrvatskog naroda* i *Spremnosti* prvi put je aktualizirana realna opasnost od savezničke invazije na Europu i stvaranja dugo očekivanog drugog europskog bojišta: "Obrambeni uređaji na kojima će se slomiti svaki pokušaj invazije - Norveška obrana je tako osigurana da je svako iskrcavanje na njoj osuđeno na propast".¹¹⁰ Pritom

¹⁰⁵ Isto, br. 29, 4. II. 1943., 2., Staljingradska bitka trajala je od 13. srpnja 1942. do 2. veljače 1943. Njemačka 6. armija generala von Paulusa, nakon što je izgubila dvije trećine od 330.000 vojnika i našla se u potpunom okruženju, bila je prisiljena na predaju. Bila je to bitka prekretnica na istočnom bojištu. Nakon brojnih poraza Sovjeti su prvi puta kraj Staljingrada pokazali materijalnu snagu koja će nadvladati njemačke armije tijekom 1943. i 1944. Ta je bitka uništila vjerovanje da njemačke armije ne mogu biti potučene. *Povijest svijeta*, Zagreb 1990., 678., P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 384.

¹⁰⁶ *Hrvatski list*, 4. II. 1943., 3.

¹⁰⁷ Isto, br. 30, 5. II. 1943., 4.

¹⁰⁸ *Nedjeljne vesti*, br. 63, 8. II. 1943., 1.

¹⁰⁹ *Spremnost*, br. 49, 31. I. 1943., 4.

¹¹⁰ *Hrvatski narod*, br. 931, 12. I. 1944., 10.

se navodilo da bi takva operacija zapravo bila nemoguća i na najbližem dijelu europskog kopna Engleskoj, na *Kanalu*, zbog problema s logističkom potporom, kakvu su već Saveznici imali kraj Solomonskog otoka Bougainvilla, u Burmi, na Egejskom moru itd.¹¹¹ te da su Amerikanci uglavnom neraspoloženi prema ideji invazije na europsko kopno, jer bi morali snositi preko 70% tereta te zahtjevne ratne operacije.¹¹² *Spremnost* je citirajući mišljenje engleskog lista *Daily Worker* nastojala uvjeriti čitateljstvo kako je invazija gotovo nemoguća misija ili tek daleka budućnost, koju pretpostavlja realizacija ni više ni manje nego sedam uvjeta: onesposobljavanje profašističke i protuosvjetske Pete kolone u engleskim redovima, stavljanje u funkciju francuskog pokreta otpora, uspostava demokratske vlasti u Italiji i svrgnuće profašistički orijentirane kraljevine, povezivanje s demokratskim snagama u Španjolskoj za lakšu provedbu invazije, rješenje pitanja nestašice ugljena, eliminaciju oporbe plana invazije, rušenje britanske vlade i postavljanje prokušanih antifašista.¹¹³ Ipak, izjava generala Rundstedta objavljena u *Hrvatskom narodu* najavila je da Nijemci znaju za savezničke pripreme za invaziju na zapadnu Europu i to na Francusku, te da prema tome provode opsežne pripreme na utvrđivanju francuske atlantske obale.¹¹⁴ Slične su bile i vijesti o evakuaciji 48.000 Francuza s južne obale Francuske 20 kilometara u kopno.¹¹⁵

Početak lipnja u tisku NDH bio je posvećen iščekivanju invazije. Anglo-američka invazijska vojska u Engleskoj, prema *Hrvatskom narodu*, završila je s pripremama te se očekivala skora odlučna akcija.¹¹⁶ Čitatelji znaju stajališta inozemnog tiska o razlozima višemjesečnog odgađanja invazije. Švedski vojni komentator lista *Dagens Nyheter*, kako je prenio *Hrvatski narod*, smatrao je da su Anglo-Amerikanci posljednje vrijeme iskoristili za reorganizaciju vojske, računajući da je za uspješnost invazije potreban omjer vojnika 2:1 u korist Saveznika, a dio svojih snaga, ustvrdio je, koji nije bio pripremljen za sveobuhvatnu vojnu akciju kakva je pomorsko-zračna invazija prebacili su na talijansko bojište da stekne potrebno iskustvo. Odgađajući invaziju, zaključio je isti vojni komentator, Saveznici su nastojali povećati svoju prednost.¹¹⁷ General poručnika Dittmar, čiju vojnu ekspertizu su često objavljivale ustaške novine, a prenosio Hrvatski dojavni ured iz Beča, ustvrdio je kako je odgađanje invazije veliki gubitak za Saveznike, a najava nekog novog oružja kojim bi Saveznici mogli iznenaditi njemačku vojsku ocijenjena je, pak, kao puka propaganda.¹¹⁸

Dana 7. lipnja 1944. glavni politički dnevnik *Hrvatski narod* hladno i bez medijske pompe, što potvrđuje da je to i bilo očekivano, označio je početak

¹¹¹ Isto, br. 21. I. 1944., 6.

¹¹² Isto, br. 940, 22. I. 1944., 1.

¹¹³ *Spremnost*, 20. II. 1944., 4.

¹¹⁴ "Fronta na zapadu nije Maginot linija", *Hrvatski narod*, br. 962, 17. II. 1944., 8.

¹¹⁵ *Spremnost*, br. 105, 27. II. 1944., 4.

¹¹⁶ *Hrvatski narod*, br. 1048, 1. VI. 1944., 1.

¹¹⁷ Isto, br. 1048, 1. I. VI. 1944., 3.

¹¹⁸ "Gdje će pasti odluka 1944.", *Hrvatski narod*, br. 1050, 4. VI. 1944., 8.

savezničkog iskrcavanja na francuskoj atlantskoj obali: "Početak invazije na zapadu – uništavanje iskrcanih četa i invazionih brodova - angloamerički napadaj naišao je na spremnu i odličnu njemačku obranu, koja neprijatelju zadaje strahovite udarce i velike gubitke". U članku se dalje navodi kako je desantno iskrcavanje izvršeno na više mjesta od Le Havrea do Cherbourga na obalama Normandije, a da su tome prethodili teški zračni udari. Na području rijeke Seine i istočne obale Normandije, prema prvim izvješćima s ratišta, opaženi su bojni čamci za iskrcavanje i drugi laki ratni brodovi Saveznika, dok su na sjevernom dijelu Normandijskog poluotoka američke padobranske snage provelile zračni desant. Uz šturu i ne pretjerano preciznu informaciju o stanju na bojištu objavljena je i izjava poglavnik NDH, dr. Ante Pavelića, pod naslovom "Hrvatski narod i invazija": Hrvatski narod je spreman i odlučan, naglasio je poglavnik u svojoj izjavi dopisniku DNB-a, da sve svoje snage baci u zajedničku borbu i da se s njemačkim narodom bori protiv invazije.¹¹⁹

Nakon prvih dvanaest sati rata na francuskoj atlantskoj obali, *Hrvatski narod* je na temelju njemačkih ratnih izvješća zaključio, kako su borbe i dalje ograničene na obalni odsjek, te da dosadašnji tijek potvrđuje da su Nijemci postigli zavidne rezultate. Likvidirane su, dalje se navodi, savezničke snage iskrcane iz zraka, a one iskrcane morskim putem uglavnom su odbačene u more. Omjer snaga, prema *Hrvatskom narodu*, bio je u tom trenutku 2:1 za Nijemce, ali je objavljena Churchillova izjava preuzeta iz engleskog tiska koja je čitateljima tek najavljivala nova velika iskrcavanja Saveznika.¹²⁰ Iako su njemački ratni izvještaji 8. lipnja bili prilično bezizgledni za Saveznike, o čemu svjedoče i brojni novinski napisi u *Hrvatskom narodu*: "Razbijena većina mostobrana iskrcanih invazionih snaga – Oboreno 170 invazionih zrakoplova krcatih vojnicima i oružjem – Svakog sata rastu gubici invazionih snaga – potpuno uništeni padobranski sastavi na Jerseyu i Guerneju – likvidirana 3 mostobrana između Orne i Vire"¹²¹ "Anglo-Amerikanci izgubili 50 000 žrtava",¹²² ipak se iz njih dalo iščitati da su Saveznici uspjeli u nakani i zauzeli dijelove normandijskog priobalja i da će se ondje održati.

Pod vatrom njemačkih četa Saveznici su zauzeli dva mostobrana, jedan mostobran na ušću rijeke Orne i drugi sjeverozapadno od Beyuxa.¹²³ Zanimljivo je također da niti jedan izvještaj s ratišta nije nastojao opovrgnuti savezničku prisutnost na zapadnoj obali Francuske, kao što se nije niti prikivala veličina i dimenzija toga gigantskog vojnog pothvata, no bilo je pokušaja da se minoriziraju saveznički uspjesi, o čemu svjedoči i jedan članak *Hrvatskog naroda* od 8. lipnja: "Snage i ciljevi 1. razdoblja invazije – Montgomery bi htio osvojiti Normandiju – mostobrani nisu dovoljno široki i prostorni za veće operacije".¹²⁴

¹¹⁹ Isto, br. 1053, 7. VI. 1944., 1.

¹²⁰ Isto, br. 1053, 7. VI. 1944., 6.

¹²¹ Isto, br. 1054, 8. VI. 1944., 1.

¹²² Isto, 8.

¹²³ Isto.

¹²⁴ Isto. Pripreme za savezničko iskrcavanje u Normandiji otpočele su još 1942., a prva faza bila je dovršena nakon konferencije u Casablanci. Osim detaljnog izviđanja izrađen je veći broj

Ipak, već 10. lipnja *Hrvatski narod* objavljuje informaciju o postojanju još jednog mostobrana kraj grada Carentana,¹²⁵ a 13. lipnja o spajanju invazijskih mostobrana na fronti širokoj 80 kilometara i 20 kilometara dubokoj. To se opravdavalo činjenicom da su Nijemci do tog trenutka koristili samo pet oklopnih i pješačkih divizija, dok su Saveznici iskricali 15 divizija ili 200.000 ljudi. Prema najavama njemačkih ratnih izvješća, daljnji dio njemačkog ratnog plana na francuskom zapadu, koji je provodio proslavljeni feldmaršal Rommel, bio je učvrstiti postave daleko od dometa savezničkih brodova,¹²⁶ što je drugim riječima bilo izravno priznanje savezničke nadmoći. Pokušaj njemačke novinske propagande u čijoj službi je bio tisak NDH, da invaziju post festum prikaže kao neuspjeli projekt: "Da li je cilj invazije vrijedan takvih žrtava",¹²⁷ "Svjedočanstva zarobljenika: Grozote se ne daju opisati, To bi morao vidjeti američki narod, Sad ću konačno imati mira",¹²⁸ ili pak izvrzne ruglu ciljeve invazijskog pothvata: "Anglo-Amerikanci u Parizu, ali kao ratni zarobljenici",¹²⁹ bio je potez očajnika. Jer već u drugoj polovici lipnja Saveznici su proširili borbe na područja Tillya, Caumenta i Balleroya, a početkom srpnja s uspjehom su završili borbe za poluotok Contentin, zauzevši važan grad i luku Cherbourg. *Hrvatski narod* na svojstven je način izvijestio o padu luke Cherbourg, koja će od tada biti luka poveznica s Engleskom i osiguravati logističku potporu: "Cherbourg je pao, no uspjeh na ostalim dijelovima izazvao je konsternaciju u tisku Saveznika".¹³⁰ Zagrebački list *Novine* savezničko osvajanje luke Cherbourg označio je, pak, kao izgubljenu pobjedu, naglasivši kako će luka zbog velikih njemačkih razaranja biti još dugo neupotrebljiva za osiguravanje kvalitetnije logističke potpore Saveznicima u Francuskoj.¹³¹

Paralelno sa savezničkim napredovanjem na zapadu Francuske, zbog svoje sve kritičnije pozicije na europskim ratištima, Nijemci su odlučili provoditi metodu odmazde nad engleskim civilnim ciljevima, novim oružjem na raketni pogon, raketama V1. Na udaru je bio London, a *Hrvatski narod*, prvo teško

varijanti iskrčavanja i stvorena je nova ratna inženjerija (umjetne luke, naftovod od engleskog kopna itd.), pripremljeno je 5000 brodova, 7500 zrakoplova za podršku invaziji i 3500 bombardera. Plan je bio ukupno iskrcati dva milijuna vojnika, a u prvom naletu 6. lipnja 1944. iz zraka se iskrcalo 20.000 vojnika, a 70.000 iskrcalo se u pomorskom desantu. Njihovi prvi ciljevi nalazili su se na 65 kilometara dugoj liniji od poluotoka Contentina do rijeke Orne. Iskrčavanje je prošlo s promjenjivom srećom, učvršćen je određen broj mostobrana, no grad Caen nije osvojen. Saveznici su imali zbog vremenskih nepogoda teškoća s logističkom potporom, ali do kraja lipnja i oslobađanja luke Cherbourg oko milijun savezničkih vojnika nalazio se u Francuskoj. U svemu im je bitno pomogla nespремnost njemačkih snaga, čiji je vrh bio većim dijelom upoznan s planom Saveznika, ali je bio nesložan u provedbi taktike obrane (sukob na zapovjednoj liniji Rommel-Rundstedt). P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 413.-417.

¹²⁵ *Hrvatski narod*, br. 1055, 10. VI. 1944., 6.

¹²⁶ Isto, br. 1057, 13. VI. 1944., 8.

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Isto, br. 1058, 14. VI. 1944., 1.

¹²⁹ Isto, br. 1059, 15. VI. 1944., 8.

¹³⁰ Isto, br. 1073, 2. VII. 1944., 1.

¹³¹ *Novine*, br. 140, 3. VII. 1944., 3.

raketiranje Londona predstavio je na sljedeći način: “Novo njemačko oružje protiv Engleske – Južna Engleska i gradsko područje Londona obasuti minule noći i danas prije podne novom vrsti eksplozivnih tijela najtežeg kalibra – Avioni bez pilota bacali bombe”.¹³² Da je bila riječ o teškim višednevnim udarima na brojne Engleske gradove svjedočile su vijesti *Hrvatskog naroda*: “Kiša vatre i željeza pljušti na London već 40 sati – London i Južna Engleska te Sauthampton i Portsmouth na udaru”,¹³³ “V1 tuče London neprekidno već 14 dana”. V1 jedane rakete nisu bile predstavljane kao oružje koje bi moglo izvršiti prevagu u ratu za Nijemce, već “oružje za odmazdu”.¹³⁴

Prema informacijama iz Berlina objavljenim u *Hrvatskom narodu* gubici Saveznika u prvih mjesec rata na francuskom teritoriju bili su iznimno veliki, navodno su izgubili 1900 zrakoplova i 12.000 zrakoplovaca, 2200 tenkova i na stotine brodova. Osim velikih materijalnih i ljudskih žrtava, Saveznici su se tijekom velikih operacija u Normandiji našli pred još jednim velikim problemom, de Gaulleovim sabotiranjem. Vođa francuske emigracije odbio je, prema pisanju *Hrvatskog naroda*, uključiti 200.000 francuskih specijalaca u invaziju, koji su trebali biti spona između Saveznika i pokreta otpora, protiv volje Saveznika imenovao je svojeg povjerenika u Normandiji i nije priznao vrijednost invazijskog franka, savezničkog novca koji je trebao pomoći financiranje rata u Francuskoj.¹³⁵

O porazu Njemačke i svršetku rata u Europi

U okolnostima posvemašnjeg vojnog i političkog rasula 2. svibnja 1945. zagrebački tjednik *Novine* objavio je prilično štur i suzdržanu vijest o smrti Adolfa Hitlera. Vođa Reicha u nekoliko rečenica predstavljen je kao najveći europski borac protiv boljševizma: “Poginuo je Adolf Hitler, njegov je nasljednik veleadmiraal Dönitz. Hamburg, 1. svibnja - Iz glavnog stana njemačkih

¹³² *Hrvatski narod*, br. 1061, 17. VI. 1944., 1., Postojala su tri tipa “V” oružja (V za *Vergeltung*, odmazda), V1 – mlazna bespilotna letjelica duga 7,5 metara s dometom 300-400 kilometara, koji su Nijemci počeli masovnije koristiti (od kraja 1942. vršila su se ispitivanja i probni napadi) u lipnju 1944., oko 2,5 tisuće takvih letećih bombi bacili su na Antwerpen i isto toliko na London i preko 3000 na ostale dijelove Engleske. V2 – raketa na mlazni pogon, dometa 350 kilometara, bojeve glave veće od jedne tone, veće brzine od zvuka, oko 1300 takvih projektila bačeno je u drugoj polovici 1944. na Antwerpen i ukupno tisuću na Englesku. Niti V1 ni V2 nisu mogli donijeti prekretnicu u ratovanju jer su Nijemci imali teškoća u proizvodnom procesu i nisu uspjeli u nakani da stave u funkciju naoružanje prije ljeta odnosno jeseni 1944. kada su već Saveznici bili pred samim vratima Njemačke. V3 bio je dalekometni top postavljen u blizini Calaisa sastavljen od 25 cijevi dugih 125 metara, a cilj mu je bio permanentno bombardiranje Londona, no prije no što je profunkcionirao, uništen je u savezničkom bombardiranju u lipnju 1944. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 426.-427.

¹³³ *Hrvatski narod*, br. 1063., 20. VI. 1944., 8.

¹³⁴ Isto, br. 1070, 29. VI. 1944., 1.; *Novine*, br. 140, 3. VII. 1944., 1.

¹³⁵ *Hrvatski narod*, br. 1078, 8. VII., 6., De Gaulle nije prihvaćao saveznički plan privremene uprave nakon oslobođenja Francuske, pa je projekt okupacione valute propao. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 419.

oružanih snaga izdana je izvanredna obavijest, da je danas poslije podne pao u borbi Adolf Hitler, Führer Velikog Njemačkog Reicha”.

“Adolf Hitler je odlukom od 30. travnja imenovao svojim nasljednikom na mjestu državnog glavara i kancelara Reicha te zapovjednikom svih oružanih snaga veleadmirala Dönitza. Naš je Führer Adolf Hitler pao. U najdubljoj žalosti i poštovanju klanja se pred njim njemački narod. On je rano spoznao strahovitu opasnost boljševizma i čitav svoj život posvetio borbi protiv njega. Na koncu te njegove borbe i njegova ispravnog, nepogrešivog životnog puta stoji njegova junačka smrt u glavnom gradu njemačkog Reicha. Čitav njegov život bio je služenje Njemačkoj. Njegov ulog u borbi protiv boljševičke najezde vriedi ne samo za Europu, nego i za čitav kulturni svijet.”¹³⁶

Posljednja analiza ratnog stanja na europskim bojištima zagrebačkog tjednika *Novine* konstatala je bezizlazan položaj njemačkih snaga: “Zadnje razdoblje velike bitke za odluku približuje se kraju. Njemačke vojske, koje su stisnute još uvijek u međurječju Labe i Odre i oko glavnog žarišta bitke za Berlin, u samom Berlinu, u češko-moravskom i jednom dijelu južnog šleskog prostora, u gorovitom kraju Gornje i Donje Austrije, te u gorskoj Bavarskoj, te uzmiču i iz talijanskog prostora prema granici Tirola, Koruške i u općem pravcu Slovenije, još se uvijek drže u najtežim borbama, koje su u srcu Berlina poprimile najteži oblik. Još uvijek Nijemci pokušavaju zadržati protivnike. To im uspijeva samo oko Češke i Moravske i u istočnom dijelu gorskog područja bivše Austrije i susjednih zemalja, te na zapadnoj strani onog dijela austrijskog bojišta gdje nastupaju Sovjeti.”¹³⁷

Posljednji broj *Hrvatskog naroda* izašao je 6. svibnja, a u uvodniku je o međunarodnim prilikama hladno konstatalo: “Možemo kazati da je II. svjetski rat za Europu zapravo završio. Stvorene su pretpostavke za stvaranje novih snaga u svijetu za dulje vremensko razdoblje. U San Francisku se raspravlja o svjetskoj organizaciji mira, dok će na mirovnoj konferenciji biti stvoren novi zemljovid Europe”. Uslijedile su i dvije kratke informacije koje su značile potvrdu sloma Trećeg Reicha: “Prestao svaki otpor u sjeverozapadnoj Njemačkoj – vrhovno zapovjedništvo savezničkih ekspedicionih snaga saopćilo je (5. svibnja) da je prestao svaki otpor u sjevernoj Njemačkoj. Montgomery je obavijestio Eisenhowera da su se sve njemačke snage u Nizozemskoj, sjeverozapadnoj

¹³⁶ *Novine*, br. 187, 2. V. 1945., 1. Hitler je zajedno sa svojom ljubavnicom Evom Braun izvršio samoubojstvo 30. travnja, napušten od većine suradnika (Himmler i Göring neovisno o Hitleru, tražili su izlaz u predaji na zapadu). Sovjeti su se u tom trenutku nalazili svega 400 metara od podzemnog bunkera u kojem se nalazio Hitler. Tijela Hitlera i njegove ljubavnice spaljena su nakon samoubojstva, a navodno su i njegovi dvojnici ubijeni. U svom političkom testamentu, Hitler je za vrhovnog zapovjednika njemačkih oružanih snaga odredio Karla Dönitza, a Goebbelsa za kancelara. Branko KITANOVIĆ, *Berlinska bitka*, Pula 1985., 333.-340.

¹³⁷ *Novine*, br. 187, 2. V. 1945. 3., Bitku za Berlin opisao je i glavni strateg uspjeha Crvene armije, maršal Georgij K. Žukov: “Nije bila nalik nimalo bitkama za Moskvu, Lenjingrad, pa čak ni Staljingrad....Prvih godina rata smo se često morali hvatati u koštac sa strahovitim nevoljama, a ni naši vojnici i oficiri nisu imali iskustvo kakvo sada imaju. U toj bitci za Njemačku imali smo znatnu premoć u ljudstvu, tenkovima, zrakoplovima, topovima i svemu drugome. Tri prema jedan, ponekad pet prema jedan... Duž rijeke Odre upotrijebili smo 22 000 topova i bacača, a

Njemačkoj i Danskoj predale 21. skupini vojska. Završena bitka za glavni grad Reicha – u besprimjerenom junačkoj borbi čete svih vrsta zajedno s pučkim jurišnicima vjerni svojoj prisezi pružali su otpor do zadnjeg daha – simbol najboljeg vojničkog držanja”.¹³⁸

Posljednji mjeseci rata na europskim bojištima u tisku NDH obilježila su dva tipa informacija, sasvim suprotna, poražavajuća ratna izvješća sa zapadnog i istočnog europskog fronta, pisana u formi vojno-analitičkih članaka bez očitije cenzure, te velik broj isključivo propagandnih tekstova pisanih u iracionalnom ozračju.

Posebno negativan bio je osvrt tiska NDH na položaj naroda koji su pali pod sovjetsku vlast zbog velike sovjetske ofenzive u jesen odnosno zimi 1944.-1945. Na području Poljske Sovjeti su, kako je navodio *Novi list*, iz okruge Tarnopola i u istočnoj Galiciji proveli masovne progone Poljaka, navodno je 40.000 ljudi deportirano u unutrašnjost SSSR-a, a 21.000 uhićena samo na području Lublina, na temelju procjene sovjetskih vlasti da su politički nepodobni i nepouzdana.¹³⁹ Razdor među Saveznicima i besmislenost zajedničkog ratovanja Nijemci su nastojali dokazati na sve moguće načine. Tako je *Novi list* na temelju vijesti iz Berlina objavio početkom veljače članak pod naslovom: “Engleski zarobljenici u borbi protiv Sovjeta, dobrovoljno se bore zajedno sa Nijemcima”, u kojem se navodi kako je u okrugu Glogau kraj Sagdana 300 zarobljenika, uglavnom britanskih zrakoplovnih časnika, odbilo njemačku ponudu za njihovom predajom Sovjetima i odlučilo se boriti rame uz rame s Nijemcima.¹⁴⁰ Sovjete su prikazivani u najcrnjem svjetlu: “Strašna nasilja Sovjeta u Njemačkoj – s bacačima plamena na ženu i djecu”,¹⁴¹ a borbeni moral podići na najvišu razinu vjerom u novu njemačku ratnu tehnologiju: “Kraljevski tigar oklopnjak kojeg se ne može uništiti”,¹⁴² “Preko 1 000 kilometara na sat prevaljuju novi njemački čudesni zrakoplovi”.¹⁴³

zatim smo ubacili u bitku 4 000 tenkova. Upotrijebili smo također 4 000 do 5 000 aviona. Samo u toku prvog dana, avioni su uzletjeli na zadatak 15 000 puta. Velika ofenziva započela je 16. travnja u 4 sata ujutro. Razradili smo neke važne pojedinosti da pomognemo tenkovima u prodoru, upotrijebili smo reflektore, 200 reflektora. Snažni reflektori pomogli su našim tenkovima i zaslijepili neprijatelja, koji nije mogao točno nišani na njih. Ubrzo smo duž čitave fronte prodrli kroz njemačku obranu na Odri. Shvativši to, njemačka je vrhovna komanda ubacila sve rezerve koje su joj još stajale na raspolaganju ispred Berlina, pa čak i neke rezerve što su se nalazile u samom Berlinu. Ali nije bilo koristi... Kada su naše jedinice prodrle u Berlin, u gradu uglavnom nije bilo vojske. U berlinskoj operaciji sudjelovalo je više od pola milijuna njemačkih vojnika. 300 000 je zarobljeno još prije kapitulacije, 150 000 je poginulo, a ostali su pobjegli”. Alexander WERTH *Rusija u ratu 1941.-1945.*, Drugi svezak, Rijeka 1979., 298.- 299.

¹³⁸ *Hrvatski narod*, br. 1326, 6. V. 1945., 1.

¹³⁹ *Novi list* (Sarajevo), br. 1131, 20. I. 1945., 1.

¹⁴⁰ Isto, br. 1143, 3. II. 1945., 3.

¹⁴¹ Isto, br. 1148, 9. II. 1945., 2. Sovjeti su provodili odmazdu nad njemačkim stanovništvom, ali ni Poljaci nisu bitno bolje prošli. Uništavanje svega što je njemačko uključivalo je i masovnu pojavu seksualnog zlostavljanja. A. WERTH, n. dj., 276.

¹⁴² *Novi list* (Sarajevo), br. 1128, 17. I. 1945., 1.

¹⁴³ Isto, br. 1146, 7. II. 1945., 2.

Početak ožujka osječki dnevnik *Hrvatski list*, objavio je radijski govor ministra Reicha dr. Goebelsa: "Može se ustanoviti, da su nedaće i nesreće, koje su stigle njemački narod doduše veoma bolno, ali to nipošto ne znači gubitak pobjede i time rasulo i biološko istrebljenje njemačkog naroda. Mi smo na istoku izgradili nove obrambene postave, koji kako za trenutnu svrhu tako i za buduće operacije imaju samo privremeni značaj. Jasno je da ćemo morati natrag osvojiti područja, koja smo izgubili. Rat nije dokrajčen na ovaj način, a niti će biti dokrajčen..."

Znamo, da ima mnogo i to ne baš najgorih među nama, kojima bi mi željeli uputiti pitanje, gdje se može s ovog opterećenog položaja nazirati novi izgled pobjede. Ne želim oklijevati dajući trijezne izjave. Naš potencijal naoružanja i prehrane pretrpio je velike gubitke. To ipak ne znači da bi ovi gubici bili međutim takvi, da bismo rat mogli nastaviti tek u ograničenom obliku".¹⁴⁴

Čitateljstvo je i dalje permanentno uvjeravano kako Njemačka ima skrivene rezerve i potencijale da rat još uvijek preokrene u vlastitu korist "Opasnost njemačkog oružja raste iz dana u dan – Njegova proizvodnja još nije dosegla vrhunac".¹⁴⁵ Prema informacijama *Novog lista* Nijemci su pripremali i razvoj novog V oružja za veće udaljenosti, kako su se lansirne rampe udaljavale od glavnog cilja Londona,¹⁴⁶ a nastavljeno je i pojačano propagandno djelovanje u vezi sa snagom i dosegom njemačkog raketnog naoružanja: "V bombe na New York",¹⁴⁷ kojemu je cilj bilo jačanje borbenog duha među Nijemcima i njihovim saveznicima, ali i zastrašivanje neprijatelja.

Često su u svrhu vjerodostojnosti korišteni javni istupi neprijateljske strane, kao npr. 4. travnja kada je *Hrvatski list*, navodno na temelju vijesti iz Lisabona, objavio članak pod nazivom "Eisenhower o snazi njemačkog otpora, u kojem konstatira: Ne želim da mislite, da ja mislim, da se je svršio ovaj rat. Nitko ne zna što Nijemci mogu učiniti unutar svoje vlastite zemlje".¹⁴⁸ Tu je tezu trebalo nečim i pojačati, učiniti je uvjerljivijom. Tako se pojavila i informacija o "Pokretu njemačkih boraca za slobodu", na zaposjednutim istočnim i zapadnim područjima Reicha: "Na uskrсну nedjelju odjeknuo je prvi put iz etera pozivni znak novog krugovalnog odašiljača, koji se naziva "Vukodlak" (Werwolf) te istupa pred javnost kao organ pokreta nacional-socijalističkih boraca za slobodu pokreta, koji je nastao u zaposjednutim zapadnim i istočnim područjima Reicha. Glavni stan ovog pokreta obratio se preko krugovala njemačkom narodu proglasom u kojemu se naglašuje fanatična volja njemačkih muževa i žena, mladića i djevojaka u zaposjednutima područjima, da iza leđa neprijatelja nastave borbu za slobodu i čast, te da neprijatelju krvavo vrata ono, što je počinio na njemačkom narodu".¹⁴⁹

¹⁴⁴ *Hrvatski list*, br. 44, 2. III. 1945., 1.

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ *Novi list* (Sarajevo), br. 1133, 23. I. 1945., 2.

¹⁴⁷ Isto, br. 1121, 11. I. 1945., 1.

¹⁴⁸ *Hrvatski list*, br. 70, 4. IV. 1945., 1.

¹⁴⁹ Isto, br. 70, 4. IV. 1945., 2.

Posebna propagandna tematika bila je posvećena ekonomskom stanju u zemljama koje su došle pod vlast zapadnih saveznika, a pritom se često rabila informativna građa uglavnom listova neutralnih zemalja ili pak neprijateljskih: "Očajno stanje u Italiji, Francuskoj i Belgiji – Većina talijanskog naroda nema uopće redovitog zaposlenja. Radnici zaslužuju 50-100 lira na dan.....Međutim najskromniji objed u trećerazrednoj gostionici stoji 200 lira... Posljedica takvog stanja je bijeda".¹⁵⁰ U tom je kontekstu *Novi list* 21. veljače postavio pitanje: "Što bi bilo od nas, što bi bilo od Europe kada bismo kapitulirali? Bismo li imali, u slučaju da bi nam nedostajalo svega drugog, barem dovoljno hrane? Mogu li Sjedinjene Američke Države pružiti pomoć gladnim europskim narodima?" i ponudio odgovor iskoristivši članak sjevernoameričkog časopisa *Saturday Evening Posta*, koji je glasio: "Milijuni moraju izgladnjeti".¹⁵¹

Predimenzionirana važnost u čisto propagande svrhe dana je i navodno velikim njemačkim uporištima na krajnjem zapadu Francuske. U članku pod naslovom "Zaboravljena fronta", *Hrvatski narod* na temelju pisanja švicarskog tjednika *L'illustrate*, podsjeća kako Nijemci drže još velik broj uporišta na Atlantiku i to ne samo St. Nazaire, već jedna četvrtina departmana donje Loire, što uključuje: La Baule, Guerande, La Croisic, La Roche - Bernard, Pont - Chateau, Savenau, Painboeuf, Saint-Previn i dr., odnosno da je pod njemačkom vlašću još uvijek 115.000 ljudi sjeverno od Loire i 25.000 ljudi južno od rijeke na prostoru od 350 km².¹⁵²

Početkom travnja, kada su se saveznički uspjesi na zapadu mjerili u kilometrima po danu, *Hrvatski narod* je objavio članak pod naslovom: "Posljednji dani jasno pokazuju sve jaču obrambenu snagu njemačkih divizija", navodeći pritom kako Njemačka u rukama još uvijek drži glavne točke europskog bojišta koje se proteže preko gornje Rajne, francuskog alpskog bojišta, sjeverne Italije, Hrvatske, Beča, zapadne Mađarske, Kurlandije i Norveške.¹⁵³ Ovakav način pisanja mogao je imati samo jednu svrhu - održanje borbenog duha i vjere u konačnu pobjedu, bez obzira na realno stanje stvari na bojištima i moguće tragične posljedice.

* * *

Informativni izvori ustaškog tiska bile su vijesti njemačke izvještajne agencije *DNB*, talijanskog *Stefanija* i japanske izvještajne agencije *Domei*, a često su se koristili i probrani članci iz američkog, britanskog i sovjetskog tiska. Raširena praksa bilo je preuzimanje gotovih ratnih i diplomatskih izvješća njemačkih listova, najčešće: *Deutsche Diplomatisch Korrespondenza*, *Völkischer Beobachtera*, *Berliner Lokal-Anzeigera*, *Berliner Börsenzeitunga*, *Müncher Neueste Nachrichtena*, talijanskih: *Il Messagero*, *La Stampa*, *Il Piccolo*, *La Gazzeta del popolo*, *Il Giornale D'Italia*, *Il Regime Fascista* i tek povremeno slovačkog, mađarskog, rumunjskog ili bugarskog, a nerijetko da bi se dokazala ispravnost oso-

¹⁵⁰ *Novi list* (Sarajevo), br. 1120, 8. I. 1945., 2.

¹⁵¹ Isto, br. 1158, 21. II. 1945., 2.

¹⁵² *Hrvatski narod*, br. 1301, 5. IV. 1945., 1.

¹⁵³ Isto, br. 1304, 8. IV. 1945., 4.

vinskog ratovanja ili apsurdnost savezništva zapadnih sila i Sovjetskog Saveza korištena je građa i iz neprijateljskog tiska, posebice u razdoblju pred i u vrijeme sloma Trećeg Reicha. Tada su najčešće korišteni materijali *Associated Pressa*, *United Pressa*, *Daily Maila*, *Daily Telegrapha*, *London Timesa*, *New York Suna* te moskovske *Pravde* i *Izvjestije*. Vrlo često, posebice kada je tematizirana diplomatska problematika između Saveznika ili pak kada se pojavila potreba da se naglasi neki značajan vojni uspjeh, koristila se građa iz tiska neutralnih zemalja: Švedske, Švicarske, Španjolske, Portugala i Turske. Zagrebačka *Spremnost* imala je i rubriku pod nazivom "Odjeci iz svijeta", koja je prividno unosila slobodarski duh u medijski koncept NDH, a u kojoj su objavljivana stajališta inozemnih listova, najviše iz njemačkog tiska, ali je poprilična zastupljenost i neutralnoga i anglosaksonskog tiska oko pojedinih aktualnosti u formi citata ili komentara.

Vijesti o ratnom stanju na pojedinim bojištima uglavnom su stavljane u prvi plan, pa je tako središnji dnevnik *Hrvatski narod* uglavnom prvu i posljednju stranicu posvećivao navedenoj tematici, *Nedjeljne viesti – Novine; Sarajevski Novi list* također, osječki dnevnik *Hrvatski list* nešto manje dosljedno, a *Spremnost* je spomenutu rubriku objavljivala gotovo u pravilu na 4. i 5. stranici izdanja. Time je ustaški režim nepobitno iskazao svijest o uvjetovanoj opstojnosti NDH, koja se temelji na uspješnosti, njemačkog ratovanja.

Tisak NDH, globalno gledajući, nije odstupao od ustaljene prakse informiranja, karakteristične za režime-uzore, nacističku Njemačku i fašističku Italiju. Samostalnosti u načinu interpretiranja vanjskopolitičkih događaja i ratne situacije gotovo da nije bilo, ona se uglavnom svodila na tzv. preglede stanja na ratištima, koje su pisali samo ponekad domaći vojni stručnjaci te uvodnike u kojima je glavni urednik lista davao opću ocjenu vojnog položaja. Ustaški tisak imao je jednu jasnu direktivu - veličati prošle, sadašnje i buduće vojne uspjehe Njemačke, Italije i Japana i opravdavati ih u kontekstu velike svjetske zavjere.

No i u strogo kontroliranom medijskom sustavu kakav je bio ustaški, a koji je većim dijelom zadržao dosljednost u načinu pisanja od proljeća 1941. do proljeća 1945., ipak je bilo djelomičnih pomaka. To je uočljivo od svršetka akcije *Overlord* i savezničkog osvajanja Pariza, odnosno od sovjetskog oslobađanja istočne Europe sredinom 1944. Do tada je tisak NDH veličao pobjede sila Trojnog saveza, a njihove poraze na novinskim stranicama pretvarao u pobjede.

Ponajbolji primjeri za prvu fazu, kada je tisak NDH bio u funkciji glorifikacije ratnih uspjeha Njemačke, Italije i Japan, svakako su novinska izvješća *Hrvatskog naroda* o rezultatima pomorske bitke kraj otoka Midwaya i *Hrvatskog lista* i *Spremnosti* o Staljingradskoj bitci. *Hrvatski narod* je, na temelju izvještaja iz Tokija, bitku kod Midwaya proglasio velikom japanskom pobjedom, o čemu svjedoči i naslov od 9. lipnja 1943.: "Potopljeno 5 od 8 američkih nosača zrakoplova",¹⁵⁴ a *Spremnost* je njemački poraz kraj Staljingrada u svojoj rubrici "Odjeci iz svijeta" na temelju informacija iz neutralnog švicarskog tiska ocijenila kao kvalitetan taktički potez.¹⁵⁵ Sličnu konstataciju čitateljima

¹⁵⁴ Isto, br. 445, 9. VI. 1942., 10.

¹⁵⁵ *Spremnost*, br. 49, 31. I. 1943., 4.

je ponudio i *Hrvatski list*: "Vojničko značenje Staljingradske bitke -...branitelji Staljingrada na sebe su vezali 60 boljševičkih divizija",¹⁵⁶ "Pirova pobjeda u Staljingradu - staljingradska obrana razbila preko 40 boljševičkih divizija".¹⁵⁷

U posljednjoj godini rata, osim velikog broja propagandnih članaka, izvješća s ratišta sve više su poprimala formu statističkih i vojno-operativnih informacija. Promjena u načinu prezentacije ratnih događaja posebno je vidljiva u posljednjoj fazi rata u Europi, kada se tisak NDH gotovo stavlja u poziciju neutralnog izvjestitelja. Tako *Novi list* 30. siječnja 1945. u članku "Breslava očekuje napadaj" opisujući situaciju na istočnom bojištu u kontekstu sovjetske ofenzive, konstatira: "Treba vremena da se zaustavi ovakova golema ratna operacija, kao što je juriš boljševičke vojske. Njemačka je načistu s time, da na veliko zamišljeni pothvati trebaju biti smjelo i odlučno provedeni. Stotine tisuća vojnika i velika količina tvoriva stavljeni su u pokret". U istom članku se dalje navodi, i time priznaje iznimno teška situacija: "Rame uz rame s vojnicima njemačkih oružanih snaga bore se 16-godišnji pripadnici Völksturma i vojnici iz prvog svjetskog rata za obranu Breslave od sovjetskog juriša".¹⁵⁸

Zagrebački tjednik *Novine* 5. veljače 1945. u opširnom članku pod naslovom "Strategijska igra dostiže svoj vrhunac u borbama na Istočnom ratištu" ponudio je čitateljima analizu stanja na ključnom bojištu istočne fronte, priznavši sovjetski prodor preko Odre: "Na istočnom bojištu, na crti između sjevernih obronaka Zapadnih Beskida i Istočnog mora, dovršeno je uglavnom prvo razdoblje velike bitke, prodorom Sovjeta u njemački prostor uzduž toka rijeke Odre. Započima drugo razdoblje borba, koje će vjerojatno biti odlučno za konačni razvoj rata na istočnom bojištu. Uzduž cijelog toka Odre – od Ratibora pa do Stettina – uglavnom se ustalila obranbena crta. Tu veliku obranbenu liniju, koja se proteže u širini od 600 kilometara..., nisu Sovjeti nigdje prešli s jačim operativnim snagama".¹⁵⁹

Na isti način od 1941. do 1945. mijenjao se i odnos tiska NDH prema silama Trojnog saveza, prije svega Njemačkoj. Od prvobitne euforije i glorifikacije njemačkog vojnika i vođe Reicha, Adolfa Hitlera, koju najbolje oslikava članak *Hrvatskog naroda* objavljen 16. travnja pod naslovom "Hrvati gledaju u njemačkom vojniku spasioca slobode":¹⁶⁰ "Svi Hrvati imaju samo jednu želju, da vjernost vjernošću uzvrate. Vođa njemačkog naroda je upravo obožavan", do štire informacije 2. svibnja 1945. u *Novinama* o smrti Hitlera, "borca protiv boljševizma",¹⁶¹ odnos se uvelike promijenio. Njemačka je gubila rat, a ta je spoznaja nužno uvjetovala i promjenu u načinu pisanja tiska NDH o ratnim događajima.

U pozadini ratnih događanja tisak NDH, po uzoru na njemački, nastojao je američko-britansko-sovjetsko savezništvo prikazati kao interesnu spre-

¹⁵⁶ *Hrvatski list*, br. 29, 4. II. 1943., 3.

¹⁵⁷ Isto, br. 30, 5. II. 1943., 4.

¹⁵⁸ *Novi list* (Sarajevo), br. 1139, 30. I. 1945., 8.

¹⁵⁹ *Novine*, br. 173, 5. II. 1945., 2.

¹⁶⁰ *Hrvatski narod*, br. 64., 16. IV. 1941., 8.

¹⁶¹ *Novine*, br. 187, 2. V. 1945., 1.

gu, pogubnu za Europu. Cilj je bio hrvatsku javnost uvjeriti u realni antagonizam između Saveznika i u opasnost od američkog i sovjetskog ratnog trijumfa, a Britanija je u tim promišljanjima stavljena u drugi plan, kao drugorazredna sila: "Engleska između dva žrvnja-Engleska kao svjetska sila izbrisana je i svedena na otok. Američani su preuzeli britanske kolonijalni imperij, a Sovjetima prepustili Europu".¹⁶²

Kako je rat odmicao i po Njemačku i njene saveznice imao sve izraženiji negativni tijek, tisak NDH u prvi plan stavljao je sukob interesa Saveznika i njihove sebične političke i geostrateške ciljeve. To se posebno odnosi na posljednje dvije godine rata, kada diplomatska problematika dobrim dijelom zamjenjuje do tada dominantnu ratnu tematiku, a takav trend moguće je pratiti još od ljeta 1943., što potvrđuju i brojni napisi iz *Hrvatskog lista*: "Englezi žele Europu, a SAD Daleki istok proglasiti glavnim bojištem..., američki tisak se pita kada će SSSR pomoći SAD-u, Kako SAD pomaže S. Savezu već pune 2 godine",¹⁶³ "Čang Kaj Šek uzalud vapi za pomoć".¹⁶⁴ Najomiljenija tema ustaškog tiska bilo je pitanje Poljske koje se provlačilo u dnevnom i periodičnom tisku NDH od famoznog *slučaja Katina*, pa sve do pada Berlina i sloma Njemačke.¹⁶⁵ Na pitanju Poljske nastojalo se dokazati koliko su oprečni interesi zapadnih saveznika i Sovjeta, upozoriti na teritorijalne aspiracije Staljina u Istočnoj Europi i time na opasnost od boljševizacije Europe te potvrditi ispravnost Hitlerova rata na Istoku.

Krajnji cilj njemačke propagandne mašinerije, kojoj je pripadala i ustaška, u fazi raspadanja sna o ideji Nove Europa bio je približiti Njemačku savezničkom taboru, a time i njezine saveznice, odnosno osigurati predaju za zelenim stolom na Zapadu. U tom kontekstu i *Nedjeljne vijesti* su objavile članak pod nazivom "Moja borba protiv boljševizma", podsjećajući javnost na stajališta britanskog premijera Winstona Churchilla prema režimu Sovjetskog Saveza u međuratnom razdoblju.¹⁶⁶ Posljednji dani ustaškog tiska bili su i konkretna

¹⁶² *Hrvatski list*, br. 76, 28. III. 1943., 6.

¹⁶³ Isto, br. 126., 1. VI. 1943., 1.

¹⁶⁴ Isto, br. 130, 5. VI. 1943., 2.

¹⁶⁵ Isto, br. 99, 29. IV. 1943., 4. Kriza u sovjetsko – poljskim odnosima eskalirala je sredinom travnja nakon zahtjeva poljske emigrantske vlade da Međunarodni crveni križ ispita na okupiranom poljskom prostoru kraj Smolenska zločine Sovjeta nad poljskim časnicima 1939. Taj zahtjev medijski je iskoristila Njemačka za stvaranje protusovjetskog raspoloženja, a ona je također od Crvenog križa zatražila neutralnu arbitražu i ispitivanje prema Goebelsovima informacijama sovjetskih zločina. Sovjetska strana optužila je za zločine Nijemce, a s poljskom emigrantskom vladom prekinula odnose. Staljin je ocijenio ponašanje poljske vlade prohitlerovskim i vjerolomničkim prema Sovjetima. *Tajna prepiska Churchill-Staljin*, Zagreb 1965., 136.-140. Ipak, kako je kasnije dokazano, Goebels je govorio istinu, zločin u Katinu uistinu su počinili Sovjeti 1939., nad 1700 poljskih časnika, a masovna grobnica pronađena je u travnju 1944. Bio je to plan etničkog čišćenja koji su Sovjeti vršili nakon zauzimanja istočne Poljske na temelju tajnog sporazuma s Njemačkom. I tijekom rata Staljin nije odustajao od njemačko sovjetske linije razgraničenja iz 1939., pogrešno nazvane Curzonove linije, koja je po njegovim planovima trebala postati i nova sovjetsko-poljska granica, iako su Poljaci tražili vraćanje na graničnu liniju prije tajnog sovjetsko-njemačkog sporazuma. P. CALVOCORESSI, G. WINT, n. dj., 284.

¹⁶⁶ *Novine*, br. 65, 22. II. 1943., 1.

potvrda navedenoga. Ustaški vrh nastojao je čitavom pokretu vratiti prvobitno obilježje, obilježje nacionalnog pokreta za slobodu hrvatskog naroda, oslobođenog sukriivnje za projekt Nove Europe i provedbu politike nacističkog i fašističkog režima, što se moralo odraziti i na novinsku riječ.

SUMMARY

THE REPORTING OF WORLD EVENTS BY THE NEWS MEDIA OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA DURING THE WAR, 1941-1945

Publications which appeared at the time of the Independent State of Croatia (*Nezavisna Država Hrvatska* - NDH) attempted to follow German and Italian examples and were a reflection of the regime which controlled them. News from the battlefields and about international diplomatic issues was filtered on various levels, and every piece of information was published with a particular aim, in order to shape the views of the readership as desired. The sources for Ustasa print media were German, Italian and Japanese reporting agencies, but often they printed selected articles from American, British and Soviet publications. Sources from the publications of neutral countries like Sweden, Switzerland, Spain, Portugal and Turkey were also sometimes used, especially by the Zagreb weekly *Spremnost* (Readiness) under its column "Echoes from around the World," which ostensibly introduced a more liberal spirit into the media concepts of the NDH.

Independence in the manner of interpreting international political events and the progress of the war did not exist. It consisted almost entirely of so-called overviews of the various battlefields, which were only rarely written by domestic military experts, and editorials in which general evaluations of the military situation were provided by the editor in chief of the newspaper. The Ustasa press had one clear objective, extol past, present and future military successes of Germany, Italy and Japan and justify them in the context of the great worldwide conspiracy.

Yet even in such a tightly controlled newsmedia system as this one controlled by the Ustasa, and which for the most part remained consistent in following a manner of reporting from the spring of 1941 to the spring of 1945, some changes occurred. A shift is apparent from the end of Operation Overlord and the Soviet liberation of Eastern Europe in mid 1944, when the reports from the battlefields increasingly took on the form of statistical and military-operational information. A change in the manner of presenting developments in the war can be seen especially in the last phase of the war in Europe, when the media of the NDH almost entirely positions itself as neutral.

Key words: Independent State of Croatia, World War II, propaganda, press, axis powers, The Third Reich.